

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בשלח

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת בשלה

מפתח העניינים

כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל - ללמד על הכלל כולו יצא / הפלא הגדול שבכל מופתי מצרים / ויקם פרעה לילה - מומיטתו / פרעה במכת בכורות ובקריעת ים סוף - לא חושב / על כן יאמרו המושלים בואו חשבון / חשבון הנפש וההתבוננות במחשבות אמיתיות / על האדם לקבוע זמן ללימוד המוסר וחשבון הנפש

מפתח חידושי תורה

- א. בענין מידת אל..... טו
ב. בענין נערמו מים - חכמו מיא..... טז
ג. בענין אשה אם יכולה להיות נביאה..... כ
ד. בענין רפידים שרפו ידיהם מן התורה..... כא
ה. בענין רפידים שרפו ידיהם מן המצוות..... כג
ו. בענין מדוע עמלק נלחם בישראל רק בצאתם ממצרים..... כד
ז. בענין העוונות שהביאו את עמלק להלחם עם ישראל..... כו
ח. בענין פרשת ויבא עמלק..... כט

מפתח שנות חיים

- סח. הצלה לשונא..... לב
סט. השחזת הסכין בערב שבת..... לב
ע. השחתת זרע..... לג

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין תענית תשובה בשבתות וימים טובים..... לח
ב. בענין הפסח נאכל על השובע..... מ

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל - ללמוד על הכלל כולו יצא

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בפרשת השבוע, פרשת בשלח, וללמוד ממנה לקח ומוסר. **נקדים** הקדמה קצרה. כאשר אנחנו לומדים את התורה הקדושה, עלינו לדעת שבכל פרשה ופרשה יש לימוד ומוסר השכל בשבילנו, ומכל ענין ומכל אישיות מהאישים המוזכרים בתורה, אנחנו יכולים ללמוד ולהוציא הרבה יסודות. גם מאותם הרשעים ועוכרי ישראל כמו פרעה הרשע וכהמן האגגי, אנחנו יכולים ללמוד, ואל לנו לומר 'הוא רשע היה ושונא ישראל, ומה יש לנו ללמוד ממנו', כי כל פרט שהוזכר בתורה - לאלפנו וללמדנו בא.

גם זאת אין לנו לומר 'פלוגי שמוזכר בתורה, הוא יוצא מן הכלל היה, ואין לו ללמוד לנו דבר', כי אם הוא מוזכר בתורה - הוא בא ללמד על הכלל כולו.

דוגמא לדבר, מביא רבי לייב חסמן זצ"ל, המשגיח של ישיבת חברון, בספרו אור יהל. התבונן ותראה, אמר רבי לייב, בהמן בן המדתא האגגי צורר היהודים, שקיבל את הדבר הכי גדול והכי נחשב שיתכן שהשיג אדם אי פעם - כבוד. המלך אחשורוש שהיה השותף שלו בקואליציה, מלך הפכפך היה ושמע בקולו של המן והוציא חוק שכל העם חייבים לכרוע ולהשתחוות ברך לפני המן הרשע. אם איני טועה, זה כבוד שלא היה מעולם לאחד מן הנבראים, שכולם צריכים לכרוע לפניו, ויתכן שגם לגבי אחשורוש לא היו כורעים ומשתחוים, כי אם להמן.

תארו לעצמכם איך היתה נראית המציאות כשהמן הגיע לסין, שם יש כמה מליארד אנשים, וכשהוא הולך שם ברחובות כולם כורעים ברך לפניו. זהו כבוד עצום! מי עוד זכה לכבוד שכזה!? אך מה הוא אומר? - 'וכל זה איננו שוה לי' (אסתר ה, יג). איך אפשר להבין דבר כזה!? מליוני בני אדם משתחוים לפניך וכורעים לך ברך, מעולם לא זכה בר תמותה לכבוד שכזה, ולמה אתה לא מרוצה!? כי יש אחד שאינו כורע ומשתחוה, מרדכי היהודי אשר לא יכרע ולא ישתחוה. מה אכפת לך מאותו אחד!? זיל בטר רובא... כל הרבבות מכבדים אותך! מאה עשרים ושבע מדינות... אבל לא. המן הרשע מודה במציאות שכולם מגדלים ומנשאים אותו, אבל הוא אומר, היות ומרדכי לא משתחוה לי - לא שווה לי הכל. ולא די בזה, מוסיף המן, אלא שבכל פעם שאני עובר ליד מרדכי הוא פושט לי את הרגל ואומר לי 'עיין שם ודוק היטב'... וכמו שדרשו רבותינו (מגילה טו.) שהמן כתב שם על הנעל 'עבדא דמיזדבן בטלמי'. ועל זה מרדכי היה לועג לו, אתה העבד שלי, ומה אתה כל כך מתנשא ומתגאה!? וזה בוודאי מכעים, אבל איך אפשר להבין את זה שהמן אומר 'וכל זה איננו שוה לי', כי יש אחד שלא משתחוה!?

כאן אנחנו רואים, מהי מידת הכבוד. עלינו ללמוד מוסר השכל ולראות, עד איפה תאוות הכבוד של האדם יכולה להגיע. גם אם יש לו הכל בכל מכל כל, אם חסר לו כבוד

מאיש אחד - כבר הוא מרגיש שאין לו טעם בחייו. אמר רבי לייב חסמן, שמא יבוא אחד ויאמר, זה היה אצל המן הרשע, אבל מי אמר שככה זה אצל כולם?! - לא כן הוא. זהו בגדר כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא על עצמו לבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. התורה באה ללמד אותנו ולהראות לנו מה היא החולשה של מידת הכבוד, שגם אם יכבדו את האדם אלפים ורבבות, מכל מקום כל כמה שיחסר לו איזו טיפה של כבוד - הוא ירגיש 'כל זה איננו שווה לי'.

הפלא הגדול שבכל מופתי מצרים

בפרשת השבוע, יש פלא המתמיה מאד מאד, וכבר הרמב"ן ז"ל (שמות י"ד ד) עומד עליו. הלא בפרשה הקודמת למדנו על מכת הבכורות שהכה ה' במצרים, אשר מתו בה כל בכורי מצרים, ו'כל' לרבות גם את הספיקות וספקי הספיקות, שגם הם מתו. לא אמרו בזה ספק נפשות להקל, אלא אדרבה, הלכו כאן לחומרא. וגם אחד שלא היה בכור גמור אלא היה בו איזה צד רחוק של בכורה, חצי שיעור של בכורה - גם הוא מת. ובבית שלא היה בו בכור, גדול הבית מת.

פרעה רואה את הדבר הזה ויוצא וצועק ברחובה של עיר, איפה הוא משה רבינו 'קומו וצאו מתוך עמי'. הרי אתם משוחררים לנפשכם, תלכו אתם ונשותיכם, טפכם ומקנכם, לזבוח לה' אלהיכם שלשת ימים, העיקר לכו מכאן עכשיו. ו'העתירו בעדי', פרעה מכיר טוב את משה רבינו ומבקש ממנו שיתפלל עליו. באמת השכבה מוגיעה לו ולא תפילה... אמר לו משה רבינו, אנחנו לא יוצאים בלילה כמו גנבים, אלא בבוקר, לאור יום, אז נצא.

ובכן, ויהי בשלח פרעה את העם, עכשיו אכן פרעה שולח את בני ישראל מארץ מצרים, ויחד אתם הוא שולח את המרגלים שלו, שיראו שבני ישראל חוזרים למצרים אחרי שלשה ימים. וכשבני ישראל לא חוזרים הוא מבין שהם רוצים לברוח, ומיד 'אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל', אם הם רוצים לברוח ממני - אצא אחריהם ואקיים בהם את ה'פתרון הסופי', וכמו שאמרו המפרשים שכשיצא פרעה אחרי ישראל לא יצא כדי להחזיר אותם להיות לו לעבדים, אלא כדי להרוג אותם. וכמו שהפסוק מעיד: 'אריק חרבי תורישמו ידי', ויש מהמפרשים שביארו 'אריק חרבי', ארוקן את החרב מהתפקיד שלה כי לא אצטרך להשתמש בה, לפי ש'תורישמו ידי', בידים שלי אכלה ואהרוג את ישראל. כל כך היתה רבה השנאה ובקשת הנקמה של פרעה לישראל.

וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים. ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. פרעה רואה שבני ישראל מתבלבלים ותועים במדבר, וחזקת את לב פרעה

ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ויעשו כן. ישראל מקבלים על עצמם את הציווי התמוה לכאורה, ומתקרבים בחזרה לעבר מצרים. ומביא רש"י בשם רבותינו, ויעשו כן - להגיד שבחן של ישראל ששמעו בקולו של משה ולא אמרו איך נתקרב אל רודפינו. אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם. הרי זה דבר תימה! עד שכבר יש איזה מרחק של שלשה ימים, ללכת עכשיו ולחזור את הכל חזרה כדי ליפול כפרי בשל בידי המצרים!?! אבל כיון שמושה רבינו אמר - עושים. בלי שאלות ובלי ספיקות ותהיות.

פרעה יוצא ורודף אחרי בני ישראל. וכשהוא מגיע אל הים, הים נבקע ובני ישראל יורדים לתוכו. מה עושה פרעה? - יורד אחריהם אל תוך הים, יחד עם כל בני עמו.

אומר הרמב"ן ז"ל (שם שם), הבה ונתבונן. נתאר לעצמנו איך שאנחנו יוצאים לטייל על שפת הים. אנחנו רואים את האופק, ולפתע פתאום, הים נבקע, עד התהומות. לאיזה גובה נערמים המים? - יש אחד שחושב שלגובה טפה, כמו שמיצויר בהגדה... יש אומרים (תרגום יונתן שמות י"ד כ"ב) שהיה זה בגובה שלוש מאות מילין. מה עושה אדם שרואה דבר שכזה? - קודם כל מתעלף שלוש פעמים... אחרי שגומר להתעלף ולקום, הוא צועק בבהלה ונס משם על נפשו, ובורח לבית שלו כל עוד רוחו בו.

איך יתכן שפרעה נכנס אל הים!?! וכי הוא לא נבהל?! הוא חושב שהים נבקע לכבודו!?! הוא לא מפחד על חייו!?! איך אפשר להבין דבר כזה?! **איך מלאו לבו**, כלשון הרמב"ן, **לבוא אחריהם**, ולא סתם לבוא אחריהם, אלא להרע להם. וכותב הרמב"ן: **אין בכל המופתים כפלא הזה**. ראינו ניסים ומופתים אשר אין הפה יכול לתאר, מכת דם וצפרדע, בכורות וקריעת ים סוף, אבל אין בכל המופתים פלא כזה, אשר זה באמת שגעון, שפרעה ועמו נכנסים לים לאבדון!?! צריך להבין את זה, ולתת בזה טעם. פרעה היה רשע גמור ועשה כל מה שיכל כדי להרע לישראל, אבל טיפש הוא לא היה. וכשאנחנו רואים כזה פלא, אנחנו צריכים לדעת מה כתוב פה, כדי שנוכל מזה ללמוד את הלקח והמוסר גם לגבנו, כמו שהזכרנו קודם.

ויקם פרעה לילה - ממיטתו

הפלא הזה הוא הפלא הגדול שבכל המופתים כמו שאומר הרמב"ן, אבל באמת ראינו את הפלא הזה כבר בפרשה הקודמת. הלא פרעה מכיר היטב את משה רבינו, והוא זה

א. ובפרט לפי מה שרבינו בחיי ז"ל (שמות י"ג י"ז) הגדיל את הנס מאד וכתב שקריעת ים סוף לא היה באופן שנחתך ונבקע הים לשנים בבת אחת ואז עברו בו בני ישראל, אלא היתה קריעת הים נס מתהווה. כלומר, בכל פסיעה שבני ישראל הלכו והתקדמו בתוך הים - הים הלך צעד אחורה. ואם כן הם רואים לנגד העינים איך שהים בורח מפני בני ישראל! ורבותינו אמרו (פרקי דרבי אליעזר פ"ב) שלא היתה קריעה אחת אלא י"ב קריעות, כי כל שבט ושבט עבר במסלול שלו.

שגידל אותו בתוך ביתו. הוא יודע היטב שמושה נבחר להיות גואלן של ישראל, והוא יודע שמושה הוא השליח של בורא עולם.

לא רק את זה יודע פרעה, אלא הוא יודע גם שכל דבר שאומר משה רבינו שיארע - אכן קורה. לא נופל דבר מדברי משה ארצה, וכל מה שאמר שיקרה, אם זו מכת דם ואם זו מכת צפרדע, קרו בתכלית הדקדוק, בדיוק כמו שאמר משה. וכשמושה רבינו מגיע אליו ואומר לו, דע לך שעכשיו תבוא המכה האחרונה, מכת בכורות, בה כל הבכורות בארץ מצרים ימותו והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים אשר כמוהו לא נהיתה וכמוהו לא תוסף, פרעה קוצף וכועס ומגרש אותו. והנה עוברות כמה שעות, ומגיע חצי הלילה. מה עושה פרעה? אומר הפסוק: ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אשר בבית הבור וכל בכור בהמה, כל מי שהיתה בו צד בכורה בכל ארץ מצרים - מת, ונחלקו בזה רבותינו אם מתו מיד או שהיו מפרפרים עד הבוקר ואז מתו. (עיין פסיקתא דרב כהנא פסקא ז', וילקוט שמעוני פרשת בהעלותך רמז תשי"ט). ויקם פרעה לילה. ומפרש רש"י: ויקם פרעה - ממיטתו.

וזהו פלא עצום. משה רבינו מגיע אל פרעה ומודיע לו, 'כחצות הלילה' תהיה מכת בכורות בארץ מצרים ולא יהיה בית שלא יהיה בו מת, וגם אתה תמות - שהרי גם אתה בכור. מה עושה אדם ששומע דבר כזה, שבעוד כמה שעות הוא אמור למות?! גם אם לא היה שומע דבר כזה ממושה רבינו אלא מסתם אדם, הוא כבר היה מתחיל לדאוג ומנסה לחבל תחבולות, 'אולי נרד למקלט עם קלצ'ניקוב להתגונן', 'אולי נלך לכותל המערבי לומר תהלים', וכיוצא בזה. אבל פרעה מה עושה? - לובש פיג'מה והולך לישון... מה פשר השגעון הזה?! הלא פרעה הרשע יודע שכל דבריו של משה רבינו מתקיימים ולא נופל מדבריו צרור ארצה, ואיך הוא לא חלי ולא מרגיש, והולך לישון?! תעשה משהו! תלבש תכריכים, תדליק נר נשמה, תעשה משהו! אבל הוא הולך לישון כאילו לא קרה דבר.

זו השאלה הגדולה שעומדת לנגדנו. פרעה, שפיקח היה, איך יתכן שאחרי שמושה רבינו מזהיר אותו על דבר מכת הבכורות, הוא הולך לישון כאילו לא אירע דבר?! איך יתכן שהוא רואה מול עיניו את קריעת ים סוף, ובמקום להבהל ולומר 'אני לא מתעסק עם אלהיהם של אלו' ולברוח לביתו חזרה, הוא נכנס לים אחרי בני ישראל?! זה הוא הפלא הגדול יותר מכל המופתים, כמו שעומד ומתמיה הרמב"ן.

פרעה כמכת בכורות ובקריעת ים סוף - לא חושב

לפני כשמונה שנים, התפרסם מאמר יקר, בספר לב אהרן (דף כ"ב), ולהלן נביא מתוכנו. בכל ליל שבת היו תלמידי הישיבה באים לביתו של רב העיר הגאון רבי אהרן באקשט זצ"ל

הי"ד, הוא היה תלמיד חכם מובהק, והחפץ חיים זצ"ל מאוד החזיק ממנו. הוא היה הרב של שעוול ולומז'א, ונהרג בשואה. וכך היה המנהג של בני הישיבה באותה העיר, שאחרי הסעודה היו מגיעים אל ביתו לשמוע ממנו שיעור מוסרי מעניני הפרשה.

בליל שבת שירה, זו הפרשה שלנו, עלו לביתו של הרב כמנהגם, כמו שהיו רגילים לעשות בכל ליל שבת, אחרי שגמרו את הסעודה באו ועלו אל ביתו של הרב. אך הפעם הופתעו לראותו מתהלך בחדרו נרגש ונסער. מעולם הם לא ראו אותו ככה, ומיד שאלו בחרדה, מה אירע כבוד הרב?! ופתאום שמעו אותו קורא, אינני מבין, אינני יכול להבין ומנסה אני להבין, מה פרעה חשב כשנכנס אל תוך הים. הסיבה שאתם רואים אותי כל כך טרוד ונסער, היא מחמת שאני מנסה להבין מה עלה על דעתו של פרעה שנכנס לתוכי הים אחרי ישראל.

הרי פרעה כבר ניסה בהתחלה להתעקש עם בורא עולם ולהמרות את פיו, וקיבל עשר מכות, עד שהגיעה מכת בכורות ואז הוכרח לקום באישון ליל ולחפש את משה רבינו ולבקש ממנו לשלוח את בני ישראל. ואמרו רבותינו (תלמוד ירושלמי פסחים ה, ה) שנס היה שהלך קולו של פרעה בכל ארץ מצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ושמעו כולם איך שהוא צועק 'משה משה, היכן אתה, קומו וצאו מתוך עמי'. ובמכת בכורות ראה פרעה את ההשגחה המיוחדת של הקב"ה על ישראל, כמו שאמרו רבותינו (מדרש שיר השירים רבה פ"א אות י"ד) שהיו מצרים שהתחכמו ושלחו את הבכורות שלהם לישן באותה המיטה עם בכורות ישראל, אבל זה לא הועיל ולא הציל להם, והבכור המצרי מת, ואילו הבכור הישראלי חי.

את כל זה פרעה ראה בעיניו, והנה רק עוברים שלשה ימים, ועכשיו פרעה שומע מהדלטורין שלו ש'נבוכים הם במדבר', והוא מחליט לצאת אחרי בני ישראל ולכלות אותם. הוא מגיע אליהם ומגלה שהוא לא קיבל דיווח מדויק. נכון, עם ישראל כאן, אבל הוא מוקף בענני כבוד, ועמוד האש מנחה להם את הדרך לפניהם, ועמוד הענן סב לאחוריו וחוצץ בינם לבינו, וכל הבליסטראות והחיצים שהם יורים לעבר ישראל נעצרים על ידי עמוד הענן. מה היה צריך פרעה להבין עכשיו? ששירות המודיעין שלו נכשל, והוא הוטעה. הוא חשב שעם ישראל מחכה ליפול לידיו כפרי בשל, ועכשיו הוא מגלה שיש עליו שמירה אלוקית והוא לא יכול לו, והיה צריך פרעה לחזור לביתו.

אך לא. הוא ממשיך את הרדיפה, וגם כשלנגד עיניו מתרחש הפלא העצום של קריעת ים סוף כאשר הים נבקע לשנים עשר שבילים, הוא לא מתרגש ונכנס אחריהם למים. וכי חשב פרעה שהים שנבקע לכבוד ישראל והצלתם יאפשר לו לרדוף אחריהם ולאבדם?! מה הוא חשב?!

אמר רבי אהרן לתלמידי הישיבה, אני אגלה לכם את התשובה. התשובה היא פשוטה - פרעה אכן לא חשב. יכול להיות דבר כזה שפרעה לא יחשוב?! - ודאי שיכול להיות. וכי רק

פרעה לא חושב?! הלא תמיד אני מתפלל, הגמרא במסכת תענית (ג.) מביאה את השאלה, 'מי איכא דניי שבעים שנה', האם יתכן מציאות שאדם יישן במשך שבעים שנה רצופות?! ואומרת הגמרא, אכן כן. מצאנו את חוני המעגל שישן שבעים שנה. ואני מתפלל, וכי קשה למצוא אדם שישן שבעים שנה?! בואו ונצא כאן לרחובה של עיר, ונראה אנשים שישנים שנה אחרי שנה עד שמונים ומאה שנה... מדוע ישנים כל אלו? למה הם לא מנצלים את הזמן היקר מכל יקר לתורה ולעבודת ה' - כי הם לא חושבים.

כאשר פרעה לבש את הפיג'מה, הוא לא חשב. אילו באמת היה חושב על מה שאמר לו משה והזהיר אותו על מכת הבכורות, לא היה יכול להרדם. אבל הוא פשוט לא חשב. צא וראה, מרגע שאדם פוקח את עיניו בבוקר ועד שהולך לישון בלילה, כלי הדעת שלו פועלים ללא הפוגה, וכל הזמן הוא חושב מחשבות. אבל יחד עם זאת, אדם יכול לשגר למח שלו פקודה: תחשוב לא לחשוב. והוא המושג שנקרא בפי ההמון 'חולם'... כשאתה רואה אדם שיושב תוהו ובוהה, ומסתכל באספקלריא המאירה... הוא חולם, כלומר - הוא חושב שלא לחשוב. ויש מציאות כזו, שאדם פשוט מחליט לחשוב שלא לחשוב.

גם כשהגיע פרעה אל הים, לכאורה, תחשוב קצת! הרי הים הוא מלכודת מוות בשבילך! למה אתה נכנס?! אבל פרעה - לא חושב. הוא בוחר שלא לחשוב ונכנס אל הים אחרי בני ישראל, יהיה מה שיהיה.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון

אדם יכול לעבור את כל ימי חייו בלי לחשוב מחשבה אמיתית אחת. ואם באים ומציעים לו, בא ותחשוב חשבוננו של עולם, הוא אוטם את לבו ומעדיף שלא לחשוב. וכך כותב הרמח"ל במאמר דרך עץ חיים, אמרו רבותינו ז"ל במסכת בבא בתרא (דף עח:), על כן יאמרו המושלים בואו חשבון, מה זה 'חשבון'? - לישון חשיבה. המושלים - אלו הם המושלים ביצרם, וכאן צריך להדגיש, שלא אמרו 'זה המושל ביצרנו של חבירו', אלא 'המושלים ביצרם'... יש אחד שהוא תמיד יודע לתת עצות לחבר איך לנצח את היצר שלו (של החבר) ומה לעשות כנגדו, אבל על עצמו הוא לא יודע מה לעשות. בואו חשבון - בואו ונחשוב חשבוננו של עולם. ואומר הרמח"ל דבר נורא: מי שאינו מושל ביצרנו לא ישים עצמו לזה לעולם. מי שלא הגיע למציאות הזו של משילה ביצר, אין סיכוי שיעשה חשבון הנפש ושיחשב חשבוננו של עולם. מבחינתו הכל בסדר, והוא לא מעלה על לב את אחריתו. אך המושלים ביצרם הם יעשו את הדבר הזה והם ילמדו לאחרים לעשות אותו. הם יעשו לעצמם את חשבון הנפש, והם גם ישפיעו על אחרים וילמדו את שאר העם איך לחשב את חשבוננו של עולם, שידע האדם מה חובתו בעולמו.

איזו מחשבה? - אומר הרמח"ל דברים הנוקבים את הלב: **הלא האדם רוב שנות ימיו עומד לחשוב השבונות עסקיו עסקי חיי שעה.** לו יצויר שהיתה לאדם אפשרות לעבור בסוף היום על כל המחשבות שהוא חשב לאורך היום ולבדוק אותם, הוא היה מגלה שרוב ככל המחשבות שלו הם בענינים השייכים לעולם הזה, בדברים ארעיים והבליים, ולא בעניני הנצח שלו. שואל הרמח"ל, **ולמה לא ישים האדם את לבו אפילו שעה אחת גם לזאת לחשוב מחשבות ממש!?** אם אדם צריך לחשוב בחשבונות חיי שעה, נחא, אבל למה לא יצרף לזה גם מחשבות ממש! **כגון, מהו, ולמה בא לעולם, על אדם לשאול את עצמו, בשביל מה הוא הגיע לכאן!?** העולם הזה מלא בכל כך הרבה צרות, כגון מס הכנסה ודומיו... מה היה רע להשאר בעולם הנשמות! **מה מבקש ממנו מלך מלכי המלכים הקב"ה, או מה יהיה סוף כל הענינים.**

יש אחד כזה שאם אתה שואל אותו 'מה יהיה סוף כל הענינים', הוא אומר לך 'אסור לחשוב על הדברים האלו, זה מכניס אותי לדכאון'... אבל אם אדם סוגר את העינים כמו בת יענה, זה לא יעזור לו. וזו היא עיקר הבעיה, שהוא לא חושב מה שצריך לחשוב, כמו שעשה פרעה. הוא סוגר את העינים ומחליט 'אני לא רוצה לחשוב', ועל ידי כך מתעלם ממכת בכורות ומקריעת ים סוף, ונופל לאבדון.

זה היה פרעה הרשע, וזה הוא המוסר השכל גם לעצמנו. אנחנו לא יכולים לומר 'פרעה היה משוגע שעצם את עיניו, וזה לא נוגע אלינו'. אנשים רבים הם כמו פרעה, שבחרים לעצום את העינים ולא לחשוב מחשבות של אמת. וכמו שאומר הרמח"ל, לא בקשו ממך שלא לחשוב בכלל את החשבונות של חיי שעה, אבל לכל הפחות עליך לצרף לזה גם מחשבות של אמת, מחשבות מה המבוקש ממך בזה העולם.

ובמאמר שלפנינו הביאו כמה דוגמאות מעשיות, איך אדם רואה מול העינים שלו דבר, אבל מעדיף להתעלם ולא לחשוב. לדוגמא, הנה ציטוט ממה שאמרה מנהלת וותיקה בבית ספר של החינוך הכללי לפני כעשר שנים, והדברים התפרסמו בזמנו בעיתון: 'התחושה

ב. למאי נפקא מינה? - יש אנשים שאם תגיד להם דבר שכתוב ברמב"ם או בשלחן ערוך, הם בקושי ינידו עפעף, אולם אם תאמר להם שזה כתוב בעיתון, הם מיד יכרו אזנים: 'מה אתה סח'!...

כיוצא בדבר, אמר החפץ חיים זצ"ל, תמצא שיש אנשים שסומכים על דבר שאמר איזה גוי, יותר מאשר על דברים שאמרו אבותינו ורבותינו. איפה תמצא? - שהרי אם יהיה איזה יהודי שילך לכוומר ויבקש ממנו להשתמד, ואכן אותו כומר יזרוק עליו מים טמאים ויקרא את שמו מהיום ההוא והלאה 'סטניסלב', ברור ופשוט שכל ישראלי יברח ממנו כמטחוי קשת, ולא ירצה לדבר אתו ולבוא בארבע אמותיו.

והנה, אמר החפץ חיים, אמרו רבותינו שהמחלל שבת בפרהסיא, דינו כגוי לכל דבר (רמב"ם הלכות שבת פ"ל הט"ו, והלכות מעשה הקרבנות פ"ג ה"ד). אם הוא ישחט בהמה - היא נבילה, ואם יגע ביין - יינו

שלנו שנפלטנו אל התהום. פלצות ללמד היום בבתי ספר. כל מורה שחזר מבית הספר באותו יום בריא ושלם, יכול לומר בפה מלא נס גדול היה לי במקום הזה!... הוא חייב לברך הגומל ולומר נשמת כל חי... 'יש מראות כמו במלחמה. גדל דור שהעולם הפנימי שלו טפל וכולו בדברים של חומר, אופנה, ואין בחיים שלהם דבר אחד אמיתי. נערים מתעללים בחבריהם, אלף ומאתים תקיפות בנסיבות מחמירות וגרימת חבלה גופנית חמורה היו בשנה האחרונה, וזה הוא רק קצה הקרחון'.

'פעם השתמשו באבנים', וכאילו שזה עצמו דבר של משה בכך, 'והיום? - בסכינים ואפילו בזריקת רימונים בחצר בית הספר'. את זה מעידה אותה מנהלת לפני כעשר שנים, והיום המצב הזה גרוע כפל כפלים. ועכשיו נעצור ונשאל, הורה ששולח את הילד שלו לבית ספר שכזה, הוא לא רואה?! הוא לא מבין?! הוא לא יודע אלו פירות גדלים לו שם?! אז מה הוא חושב לעצמו? - הוא לא חושב. הוא כמו פרעה שסותם את האזניים וסוגר את העיניים, ומעדיף שלא לחשוב.

כך זה בעיני חינוך, אבל לא רק בזה. על האדם להיות תמיד עירני, ותמיד עליו לעמוד על המשמר לחשוב חשבונו של עולם. אם אדם יכנס לתרדמת ויפסיק לחשוב - אפסה תקוותו. כי זהו דבר פשוט וברור - כל עוד החולה יודע שהוא חולה, יש לו תקווה, אבל אם הוא לא יודע בכלל שהוא חולה או שהוא מסרב להאמין בזה, אז הוא לא מחפש לעצמו רפואה וסופו קרוב לבוא. כל זמן שאדם חושב, גם אם הוא יודע שיש עוד דרך ארוכה לפניו ויש לו עוד מה לתקן, מכל מקום היות והוא יודע שיש לו מה לתקן - יש לו תקנה. אבל אם הוא בוחר שלא לחשוב, הרי זה בגדר שגעון, כדברי הרמב"ן כאן.

חשבון הנפש וההתכוננות כמחשבות אמיתיות

ויש עצה לזה. הרמח"ל כותב, שיש לו עצה לתת לנו כנגד היצר. והעצה הזו כותב הרמח"ל, היא העצה היותר טובה שתוכל למצוא כנגד היצר, וזה דבר פלא והפלא, איך שהרמח"ל חתך בסכינה חריפה שאין עצה טובה מזו כנגד היצר, היא קלה, שלא תאמר שהיא עצה קשה וצריכה הוצאות גדולות בגוף או בממון, ופעולתה גדולה ופריה רב. מהי העצה? - יעמוד האדם בכל יום לפחות שעה אחת פנוי משאר כל המחשבות ויחשוב על הענין שאמרתי, על הענין הזה שהזכיר קודם הרמח"ל, לעשות חשבון הנפש מה עשו אבות העולם, אבותינו אברהם

יין נסך, וגם צריכים לקנות את העירוב ממנו, כמו שעושים מגוי. וראה זה פלא - אנשים לא בורחים מאלו המחללים שבתות בפרהסיא רחמנא ליצלן, ואדרבה, יכולים לדבר אתם בשלום ובחיבה גלויה. איך יתכן הדבר?! - הלא רבותינו אמרו שדינם של אלו שהם כגויים גמורים! וכי לכומר שקרא את שם היהודי הראשון 'סטניסלב' אתה מאמין יותר ממה שאתה מאמין ומקבל את דברי רבותינו?!

יצחק ויעקב, שכל כך חשק ה' בהם. מה הם עשו שזכו לחשק ולאהבה העצומה של הקב"ה?!
מה עשה משה רבינו בחיר היצירה האנושית, מה עשה דוד המלך משיח ה' וכל הגדולים שהיו
לפנינו שזכו למה שזכו. בודאי מה שהם עשו - טוב גם לנו.

ומה הם עשו? כתב בספר חסידים (סימן קס"ה), שהסיבה השרשית לאהבה העצומה של
הקב"ה אל אבותינו, היתה בגלל שהם היו דבוקים בו כל העת, ולא הפסיקו לחשוב על
הבורא יתברך במשך כל עשרים וארבע שעות היממה, וגם בזמן שהיו ישנים היו דבוקים
בה'. וכך אנחנו רואים אצל יעקב אבינו שכשהולך לישון - 'והנה ה' נצב עליו' (בראשית כה,
יג). הווי אומר, שגם בזמן שיעקב אבינו ישן, דעתו דבוקה בה' יתברך.

אברהם אבינו ברוב דבקותו אל ה' יתברך, הפקיר את עצמו למען כבוד ה'. ולא רק את גופו
ואת ממונו הפקיר, אלא גם את המעלות הרוחניות שיכל להרוויח הוא הפקיר, כגון
מעלות הנבואה, כאשר ויתר על הענינים הנשגבים האלו והלך והתעסק עם האנשים הכי
פשוטים שיש, עובדי אלילים, כדי להכניס בהם אמונה בחי העולמים. כשאדם במשך שנים
על גבי שנים הולך ומתעסק עם האנשים האלו, אין לו את הזמן הנדרש להתעלות בעצמו
בעבודת ה', ואם כן לכאורה הוא יצא נפסד שהפסיד מהמעלות הרוחניות שיכל להשיג, אך
לא. אומר החתם סופר (מאמר פתוחי חותם בראש שו"ת חתם סופר יו"ד), דווקא על הנקודה הזו
שאברהם אבינו ויתר על המעלות הרוחניות שלו למען הרבות כבוד ה' בעולם - דווקא על
זה נקרא ונתכנה בתואר 'אברהם אוהב' (עיין שם בדברי קדשו המסולאים מפז ופנינים זיע"א). וכמה
זכות יש למי שהולך בדרכו של אברהם אבינו, ופעם בשבוע הולך ומקדיש שעה ללימוד עם
אנשים שלא התקרבו עדיין לתורה ומצוות. ואין הכוונה ללכת ולהתווכח ולשכנע, אלא רק
ללמוד אתם שעה של תורה, ואתה לא יכול לדעת ולתאר ולשער עד היכן זה ישפיע, וכמו
שראינו ושמענו סיפורים כאלו לאלפים.

על האדם לקבוע זמן ללימוד המוסר וחשבון הנפש

זה אחד הלימודים הגדולים שעלינו ללמוד מהפרשה. אסור לאדם לבחור שלא לחשוב, כמו
שנהג פרעה הרשע, אלא אדרבה, עליו תמיד לעורר בעצמו את המחשבות האמיתיות, מה
אתו, בשביל מה הוא בא לכאן, ומה יהיה בסוף כל הענינים שלו. והעצה הזו של חשבון הנפש
והלימוד המוסר, אשר הרמח"ל מעיד שהיא העצה היותר טובה שאפשר למצוא נגד היצר, היא
שתועיל לו לאדם שלא יהלך כסומא באפלה. על האדם לפנות לעצמו איזה זמן שבו יהיה
פנוי משאר כל המחשבות, ויעסוק רק במחשבות האמיתיות, אלו שמועילות לו לחיי הנצח.

ובאמת זה לא דבר של מה בכך. אם תבקש מאדם לחשוב מאה מחשבות בענינים שונים
בדקה אחת הוא יוכל, אבל אם תבקש ממנו לחשוב במשך דקה שלימה רק על ענין

אחד - יהיה לו קשה. אבל זה המבוקש מאתנו, לשבת ולחשוב חשבוננו של עולם. אדם ישב עם עצמו כמה רגעים וישאל את עצמו, האם התפללתי היום תפילת מנחה?! תפילת מנחה שהזהירו עליה רבותינו ואמרו (ברכות ו:): 'לעולם יהיה אדם זהיר בתפילת המנחה, שאלוהו לא נענה בהר הכרמל אלא בתפילת המנחה', איך היתה לי היום? כשכרעתי ואמרתי 'ברוך אתה ה', ידעתי וציירתני שהקב"ה נצב מולי, ואני עומד ומדבר עם מלכו של עולם, או שהראש כרע בלי לב?! וכיוצא בזה. אחרי זה אדם יבחן את עצמו, 'איך נכנסתי היום לבית, האם הגעתי לבית עם חיוך על השפתים, עם נועם ועם מתקנות, או שהגעתי כמו צונאמי...' 'איך היתה היום ההתנהגות שלי עם השכנים. האם חייכתי אליהם, דברתי אליהם בנועם?!' כל אחד מכיר את עצמו ויודע באיזו מידה הוא לקוי, אבל הצד השווה הוא שזו היא העצה היותר טובה והיותר מתאימה לכולם, והיא שווה לכל נפש.

היצר הרע הוא ערום, אבל יש רפואה כנגדו, וזו היא העצה היותר גדולה שתוכל למצוא כנגדו. היא לא מצריכה ממך מאמץ גופני גדול וגם לא הוצאה של ממון, כי אם כמה דקות קבועות ביום של לימוד והתבוננות. כשאתם לוקח ספר מוסר ולומד בו, הוא שם מול העיניים שלו את השאלות האלו, 'איך היו הברכות שלך', 'איך היו התפילות', 'איך היו המצוות' ו'איך היתה השמחה במצוות'. 'איך ההנהגה של עם הבריות'.

ומסיים הרמח"ל: כלל הדברים האדם שאינו חושב על זה, מי שהוא כמו פרעה, עוצם את עיניו ובוחר שלא לחשוב, קשה לו מאד מאד להגיע אל השלימות, והאדם החושב על זה קרוב אליה מאד. לכן על כל אחד ואחד לקחת לו זמן, אותו יקדיש ללימוד מוסר וחשבון הנפש.

וכדאי לבחור ולקבל זמן שאפשר לעמוד בו, לא כמו אותו אחד שאומר 'הרי אני מקבל על עצמי ללמוד מוסר בכל יום בלי נדר לפני השינה', ואז הוא לוקח את המסילות ישרים איתו למיטה, ונרדם אתו ביחד... ואמנם עדיף להרדם עם ספר מסילות ישרים במיטה ולא עם דברים אחרים, אבל עדיין לימוד המוסר מה יהא עליו?... וזה בגלל שהוא לקח לעצמו זמן שקשה לו לעמוד בו. על האדם להיות פיקח ולחשוב על זמן שיוכל לעמוד בו בקלות, אם באמצע היום או אם בתחילת סדר שני, כל אחד לפי מה שהוא. וכשאתם ילך בדרך הזו, אז הוא יראה את הפרי הטוב ויהיה קרוב אל השלימות, והבא להטהר מסייעין בידו, וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת בשלח

א. בענין מידת אל

שמות (ט"ו ב'): "זה אלי ואנוהו אלהי ארוממנהו", וכתב בספר כלי יקר: "זה אלי ואנוהו אלהי אבי וגו', הכל רמז למדת הדין, כי אל לשון חוזק ותוקף, ואף על פי שרש"י (פרשת כי תשא) פירש אל הוא מידת הרחמים, וראייתו מן הפסוק אלי אלי למה עזבתי ע"ש, הראיה אינה כלום, שהרי הצדיקים מהפכים דין לרחמים על כן ביקש שגם אל אל יעזבנו, ועיקר הלשון הוא לשון יכולת כמו ואת אילי הארץ לקח" ע"ש.

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל וכלל, תמה אני על עצמי, ורבינו הגדול עטרת המפרשים רש"י ז"ל מה הוא כי ילינו עליו, וכי נעלם מרכינו הגאון כלי יקר ז"ל הידיעה הגמורה והפשוטה שכמעט כל דברות רש"י ז"ל בפירושו לתורה אינם אלא דברות חז"ל, וכאשר הארכתי להראות כן בחיבוריי בדוכתיין סגיאין עיין בכל המצויין בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ו), "והלא רש"י איש האלהים" (לשון הרשב"א), והיה "רש"י אוצר בלום לתורה להלכות ואגדות" לשון הרמב"ן ז"ל כמוכא בחיבורי שם בצלאל (דף רס"ה) ע"ש.

וגם כאן אין הם דברי רש"י ז"ל, אלא הן הם **דברות חז"ל עצמם** שם במכילתא (פרשת השירה פרשה ג') **על פסוק זה ממש**: "זה אלי, עמי ינהוג במדת הרחמים ועם אבותי נהג במדת רחמים, ומנין שאין אל אלא מדת רחמים שנאמר (תהלים כ"ב) אלי אלי למה עזבתי, ואומר (במדבר י"ב) אל נא רפא נא לה, ואומר (תהלים קי"ח) אל ה' ויאר לנו" ע"ש, והביאו הדברים רבינו הרמב"ן ז"ל שמות שם על הפסוק זה אלי ואנוהו, ובמדרש שכל טוב (שם בשלח דף ר"ב) ע"ש, וצדקו דברי רש"י ז"ל ושלמה משנתו וכסאו נקי כמנהגו הטוב זיע"א.

ואחר כך עיינתי בגוף דברי רש"י ז"ל שם בפרשת כי תשא (שמות ל"ד ו') וראיתי שכך כתב: "ה' אל רחום וחנון, ה' ה', מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב: אל, אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתי ואין לומר למדת הדין למה עזבתי **כך מצאתי במכילתא עכ"ל**", הרי שרש"י ז"ל עצמו הביא שכך דרשו רבותינו ז"ל במכילתא, ולפי זה דברי הגאון כלי יקר ז"ל תמוהים הרבה, וקצרתי.

איברא דלכאורה מצינו סתירות בענין זה אם אל מדת הדין כמו אל זועם בכל יום, או מדת החסד והרחמים כמו חסד אל כל היום, וכבר בא חכם הוא גאון עוזינו רבי חיים פאלאגי ז"ל ובחיבורי קדשו הראה נפלאות מתורתו בכיורו ענין זה, עיין לו בספרו שו"ת לב חיים ח"א (סימן ע') ושם בהשמטות (דקמ"ב סע"ד), ובספרו שו"ת נשמת כל חי ח"ב (בהשמטות דצ"ב ע"ד ואילך), ובספרו נפש חיים (מערכת א' אות ס"ט), והגהותיו חיים מזון לזהר חדש (ח"א אות כ"ט), ובספרו תוכחת חיים (פרשת וירא דף פ"ח), ובספרו תנופה חיים (פרשת ואתחנן אות ד' דרי"ג סע"ג), ועוד לו שם תהלים (אות של"ד דר"מ רע"ג), ובספרו הכתוב לחיים תהלים (פרק נ"ב דע"ג ע"א, ופרק ע"ח דקי"ב רע"ב), עיין שם דכל רז לא אניס ליה זיע"א, ועיין למר בריה בספר יפה ללב ח"א (סימן ה' אות ג') ע"ש.

[אבל מה שחשב בלב חיים (שם ושם) שמקור דברי רש"י במכילתא פרשת כי תשא, ולכן הוא הוסיף לציין למכילתא דפרשת בשלח המובאת בילקוט, הנה המעין יראה דכוונת רש"י עצמו היתה למכילתא דפרשת בשלח, ובמכילתא דפרשת כי תשא אין מזה מאומה].

ועיין בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקנ"ט סע"א): "אל דא ימין", ועוד שם (דרנ"א ע"א, ודרנ"ג סע"א, ודר"ס ע"ב), ובהגהות ניצוצי זהר שם, ולרכינו בחיי במדבר (כ"ה ס"פ י"ב), ולמרן ז"ל בספר מגיד מישרים (פרשת ויקרא דפ"ו ע"א): "אין כאל ישורון כלומר אל דהוא חסד" וכו', ולגאון חיד"א ז"ל בהגהות ניצוצי אורות לזהר ח"ג (דל"ב ע"א), ובספר אמת ליעקב ניניו (ד"י ע"א), ולגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בשו"ת ובחרת בחיים (סימן ס"ב דמ"ב ע"א), ובארוכה בספר שערי זהר לפסחים (קיא"א א'), ולשבועות (ל"ה א'), ובהגהותיו ניצוצי זהר לזהר חדש (ד"ל ע"ג אות א'), ולתקוני זהר (תקון כ"א דף מ"ה), ובהגהותיו נר למאור במדבר (י"ב י"ג, וט"ז כ"ב), ובספר סגולת משה (שם), וכתבתי עוד במקומו בס"ד.

ב. בענין נערמו מים - חכימו מיא

שמות (ט"ו ה'): "תהמות יכסימו ירדו במצולות כמו אבן וגו', וברב גאונך תהרס קמין תשלח חרנך יאכלמו כקש, וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהומות בלב ים וגו' נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים".

ודברות המקרא "וברוח אפיך נערמו מים", תרגם אונקלוס: "ובמימר פומך חכימו מיא" וכו', ולעומתו בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ובמימר מן קדמך אתעבידו מיא עורמן עורמן [ר"ל ערמות ערמות], קמו להין צרירין הי כזיקין מיא נזליא, קפו עליהון תהומיא בגו פילגוס דימא רבא".

ורש"י ז"ל שם כתב: "נערמו מים, אונקלוס תרגם לשון ערמימות, ולשון צחות המקרא כמו בשיר השירים (ד' ג) ערמת חטים, ונצבו כמו נד יוכית. נערמו מים. ממוקד רוח שיצא מאפיך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערימה שהם גבוהים. כמו נד כתרגומו כשור, כחומה".

ולבאורה דברי התנא אונקלוס הגר [כב"ב צ"ט א'] סתומים ועמומים ואינם מובנים מהו שתרגם נערמו מים חכימו מיא מלשון חכמה וערמה, מה ביאור הדברים, ומה ראה על כך לתרגם, ובס"ד אמרתי להביא מה שמצאה ידי בדברות עיני העדה רבותינו ז"ל אשר הם לנו לעינים בביאור דברי אונקלוס, ולא עליך המלאכה לגמור תנן.

והנה רבותינו בעלי התוספות ז"ל מהדורת "דעת זקנים" שם כתבו: "נערמו, נכנס בהן ערמומית ואמרו שירה, וכן תרגם אונקלוס חכימו מיא", ובספר רבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה שם כתבו: "נערמו מים. כמו ערמת חטים, ועל מה שתרגם אונקלוס חכימו מיא קשה מה חכמה שייכא במים. ואומר הר"ר מאיר ב"ר שניאור דיש במדרש שנכנסה בהם ערמומית של חכמה ואמרו שירה. [ג"ן] ויש מפרשים שהחכמה היתה מאשר נצבו כמו נד נזלים".

וזו לשון רבינו חיים פלטיאל ז"ל [תלמיד מהר"ם מרוטנבורג ז"ל] בפירושו לתורה שם: נערמו מים, כדמתרגם אונקלוס חכימו מיא, וזהו חכמתן שהיו המים מכסים למצרים ויבשה לישראל, וכן מוכיח קרא דכתיב נצבו כמו נד נוזלים, כלומר שמן החומה שהיו לישראל היו נוזלים, ולישראל קפאו תהומות. וגם יש לפרשו דקאי אדלאחריי והכי קאמר כשראו מצרים שקפאו תהומות אז אמר אויב ארדוף אשיג ונשפת ברוחך כסמו ים". [והשוה לדברי הגאון מהרי"ט שהבאתי לקמיה ודוק היטב].

ובתב רבינו בחיי ז"ל שם: "נערמו מים, על דרך הפשט כתרגומו חכימו מיא, והכוונה בזה כאילו התחכמו המים כאשר קמו נד אחד להמציא בים דרך לעבור גאולים, ולנער את המצרים בתוכה אחרי כן כשישובו כבתחילה לאיתנם, ועל דרך הקבלה וכו'" עיין שם דבריו העמוקים שהאריך בזה. [ודוק במה שכתב שתרגום אונקלוס הוא **דרך הפשט**, ולכאורה דרך הפשט הוא פירוש רש"י ז"ל שנערמו מלשון ערמת חיטים, ולא ידעתי מדוע לא הזכיר פירוש זה, וצריך לומר שמה שאמר שמה שתרגם אונקלוס הוא דרך **הפשט** היינו ביחס למה שפירש אחר כך על דרך **הקבלה** ודוק].

ולרבינו החזקוני ז"ל שם ראיתי שפירש: "נערמו מים, אונקלוס תרגם חכימו מיא. פירוש חכמו לנער מצרים, והיינו דכתיב בפרשת עקב [דברים י"א ד'] אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריהם, פירוש ברדוף המים אחרי המצרים", ורבינו החזקוני ז"ל חזר וכתב כן גם בפירושו לספר דברים (שם): "ואשר עשה לחיל מצרים אשר הציף את מי ים סוף על פניהם ברדפם אחריהם, ברדוף המים אחרי המצרים, והיינו דכתיב נערמו מים שתרגם אונקלוס חכימו מיא שחכמו והערימו לעשות רצון בוראם לרדוף אחרי המצרים". [ובנוסף ספרים דילן לא כתוב ברדפם **אחריהם**, אלא כתוב ברדפם **אחריכם** דהיינו אחר רדוף מצרים אחרי בני ישראל, ועיין מנחת שי שם שהרגיש בזה, ועיין גליון הש"ס שבת (נ"ה ב)].

והראני חכם אחד ז"ל לדברי חד מן קמאי מזמן רבותינו בעלי התוספות ז"ל, הוא רבינו שלמה פרחון ז"ל בספרו מחברת הערוך (ערך ערם דני"א ע"ב) שכה כתב: "בקצה הערמה (רות ג'), ערמת חיטים (שיר השירים ז) פירוש גדישים, ומזה נערמו מים (שמות ה"ל), ופירושו נצבו כמו נד, ותרגום אונקלוס עשאו מלשון ערמה וחכמה ואמר חכימו מיא, והוי יודע כי אונקלוס יניח הדבר הידוע וסומך שהוא גלוי, והוא תופס ענין אחר נסתר כדי, שיגדל תורה ויאדיר, והטפשים תופסים אותו על כך ואומרים לא הבין לומר כך, והלואי שיוכלו להכיר דברי המתרגם, אבל עניות דעתם ישים להם גאווה לתפוס את החכמים ז"ל, כי גאות חבר לעניות ואינם נפרדים לעולם, בין בדעת בין בממון" ודפח"ח.

ובה כתב הגאון מהרי"ט ז"ל בספר דרשותיו על התורה צפנת פענח (פרשת בשלח דרוש שני דע"ב ע"א): "נערמו מים, נאמר על עת ששבו למקומם וישראל עדיין היו בים, אבל עדין זקוקים למאמרו יתברך, שבחזרתן לא ישטפו את ישראל, שעדיין היו הולכים בתוך הים, אלא עמדו [המים] כשהגיעו למקומן של ישראל קמו נד אחד, וכמו שנאמר וברוח אפך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים, שזה הלשון של "נצבו כמו נד" אינו צודק בבקיעת הים, אלא בקוע המים - "והמים להם חומה", ומי הים לא היו נוזלים אלא עומדים באשבורן ונבקעו. וגם לשון ערמה

אינו צודק בו, שערמה אינה נעשית אלא מלמטה למעלה [ר"ל כמו ערימת חיטים]. ומה ראה אנקלוס שתרגם נערמו מים "חכימו מיא", מה התחכמות יש בדבר. אלא כששבו המים על מצרים שבתוך הבקיעה, וישראל עדיין היו בתוכה, וכיסו המים את הרכב ואת הפרשים "לכל חיל פרעה הבאים אחריהם", וכשהגיעו למקום ישראל, עמדו שם ונצבו כמו נד אותם הנוזלים ושוטפים שבתוך הבקיעה, וקמו נד אחד שלא לשטוף את ישראל. וזה אמרו "וישב ה' עליהם את מי הים וגו' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך [הים]".

ובמסכת מנחות (נ"ג א') אמרו: "פתח ואמר, יבוא אדיר, ויפרע לאדירים, מאדירים, באדירים, יבוא אדיר זה הקב"ה דכתיב אדיר במרום ה', ויפרע לאדירים אלו ישראל שנאמר ואדירי כל חפצי בם, מאדירים אלו המצרים, דכתיב צללו כעופרת במים אדירים, באדירים אלו מים שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים", ורבינו מהרש"א ז"ל שם כתב: "יבוא אדיר שהוא הקב"ה אשר לו האדרת והחכמה, ונתן חכמה ודעת למי הים לשנות טבעם שיתחזקו עצמם בקריעתם על עמדם, עד שיבאו המצריים לתוכו, כמו שכתוב נערמו מים שתרגם אונקלוס חכימו מיא, וכדאיתא נמי במדרשות, והוא פירוש הכתוב משברי ים אדירים היו להתחכם כדי להתחזק על המצריים גם שהם בעלי טבע ואינן בעלי דעת היה זה כי אדיר במרום ה' לתת חוזק וחכמה למים היפך טבעם".

ולרבינו הגר"א ז"ל ראיתי בספר אדרת אליהו שמות שם שכתב: "וברוח אפיך נערמו מים, האדם הוא קרוץ מחומר, רק הקב"ה עשה עמו חסד ויפח באפיו נשמת חיים ויהי לנפש חיה, ונתוסף בו על ידי כן חכמה ושכל, כן היה פה במי ים סוף, וברוח אפך אשר נפחת במים, "נערמו מים", נתחכמו המים, כתרגומו, חכימו מיא, נעשו גם הם חכמים, ונצבו כמו נד וקפאו תהומות בלב ים. אז אמר אויב ארדוף. רצה לומר, כי פרעה בתחילה היה במורא גדול מפני מי הים, ועתה אחר אשר ראה כי קפאו תהומות, אז היה בטוח ואמר אויב ארדוף אשיג, כי הדרך הוא טוב מאד", והובא בקצרה בספר קול אליהו שם.

ואחר שהדברים נפתחו בגדולי הגדולים זיע"א, יסתיים הדבר בקטן שבקטנים, ואם היתה לנו רשות הייתי בעניי אני יעקב הקטן ואמר לפרש דברי אונקלוס "חכימו מיא" עם דברות רבותינו במכילתא דרבי ישמעאל (שם) והביא הדברים רש"י ז"ל (שם פסוק ה'): "תהומות יכסימו ירדו במצולות כמו אבן": "כמו אבן, ובמקום אחר צללו כעופרת, ובמקום אחר יאכלמו כקש, [אלא] הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת שנחו מיד".

ומבואר באר היטב שאכן כל המצריים טבעו במי ים סוף, אבל לא היתה עונש מיתתן בשוה, שרשעי המצריים מיתתן היתה קשה וחמורה והיו הולכין ומטורפין עולין ויורדין וזו מיתה קשה ואכזרית וסבל נורא רח"ל, אבל מה שאין כן הבנוניים שבמצריים טבעו ושקעו כאבן, והכשרים שבמצריים כעופרת שנחו מיד, והיינו שתרגם אונקלוס "חכימו מיא" שהחכימו המים ובינה נתנה בהם וידעו לתת לכל אחד מהמצריים את עונשו המגיע לו, אם היה הוא מהרשעים אזי המים היו מעלים ומורדים אותו ולתת לרשע כרשתו, וכן לבנוניים או לכשרים כנ"ל, והיינו חכימו מיא זה הנלע"ד בס"ד ודוק היטב.

עוד אצרף כאן מה שהתעוררתי בס"ד, רבותינו מסדרי התפילה אנשי כנסת הגדולה שהם סדרו וערכו לנו התפילות כאומרם בברכות (ל"ג א' ובי) ע"ש, הנה בתפילת שחרית "בעזרת אבותינו" קבעו: "וים סוף להם בקעת, וזדים טבעת, וידידים עברו ים, ויכסו מים צריהם, אחד לא נותר", הרי שרק ציינו שכל המצריים טבעו בים ותו לא, וכך גם בתפילת ערבית "באמת ואמונה" קבעו: "המעביר בניו בין גזרי ים סוף, ואת רודפיהם, ואת שונאיהם בתהומות טבע", ולא הזכירו אופן טביעתם אם כקש או כאבן או כעופרת, וטעמא דמילתא הבנתי כי אכן כל האופנים הללו נתקיימו במצריים, וכדרשתם במכילתא דרבי ישמעאל וכו"ל, ולפיכך צריך להבין מדוע בספר נחמיה (ט' י"א) אומר הכתוב: "והים בקעת לפניהם וגו' ואת רודפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים", ובעי טעמא מדוע נקט דוקא אבן, והרי היו גם כקש, וגם כעופרת, ולכאורה היה לו לומר ואת רודפיהם השלכת במצולות במים עזים וכולם בכלל, והיה די בזה, ועיין.

מה גם שנחמיה עצמו היה מאנשי כנסת הגדולה כנודע וכדכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמה לספרו משנה תורה, ועיין רש"י מגילה (כ"ה א') ולרשב"ץ ז"ל אבות פ"א מ"א) ואחריו נמשך הרע"ב ז"ל כמנהגו במסכת אבות, ועיין מדרש בראשית רבה (פמ"ו ס"ח) ועוד ועוד ודוק. [מה שכתבתי שהרע"ב ז"ל בפירושו לאבות מושתת על פירוש הרשב"ץ, זה יראה ויווכח כל מעיין כשישוה בין דבריהם, וכמו שכתבתי בחיבורי שם בצלאל דף נ' עיין שם.

מילואים

א. לעיל הבאתי דברי המכילתא דרבי ישמעאל שהעתיק רש"י ז"ל בפירושו (שם) שהמצריים הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת שנחו מיד, אבל לעומת זה ראיתי במכילתא דרבי שמעון (פרק ט"ו דף פ"ד): "כמו אבן, זו כת בינונית שבהן, וכשרים שבהן מטרפין כקש, בינונים כאבן, רשעים צללו כעופרת במים אדירים", ודברים אלו חלוקים על דברי מכילתא דרבי ישמעאל דכשרים כקש, ורשעים כעופרת וצ"ב.

ועוד יש להבין דלכאורה עולם הפוך קא חזינן מדוע רשעים כעופרת וכשרים כקש, והרי סבלם מר ונורא והם "הולכין ומטורפין עולין ויורדין", ויציבא בארעא וכו'. [גם לשון מכילתא דרבי שמעון צ"ב שפתח ואמר כמו אבן זו כתה בינונית, ושוב חזר בינונים כאבן והא למה לי, ואולי יש שם שגיאות ושיבושי העתקה].

ועכשיו ראיתי שכה כתבו רבותינו בעלי התוספות מהדורת "הדר זקנים" שמות (ט"ו י'): "צללו כעופרת במים אדירים וגו', ונדונו שם בשלוש מיתות, כעופרת ובאבן, ובקש, הרשעים היו כקש. לכן לא מתו מיד שדין ייסורין קשה משל גיהנם. ובינוניים כאבן, וצדיקים כעופרת שמתו מיד. ויש מפרשים איפכא דצדיקים כקש, ורשעים כעופרת שמתו מיד ונכנסו בגיהנם לפי שגיהנם דין קשה גדול", ויתכן שכוונתם לדברים האמורים במכילתא דרבי ישמעאל ובמכילתא דרבי שמעון דלעיל. [ומה שכתבו שדין ייסורין קשה משל גיהנם, צ"ב ועיין ברכות (נ"ז ב') ותענית (י' א') והבין].

ב. עוד ראיתי עכשיו במכילתא דרבי ישמעאל שם: "וברוח אפך, במידה שמדדו בה מדדת להם הם אמרו הבה נתחכמה לו, אף אתה נתתה ערמה למים, והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, לכך נאמר וברוח אפך, דבר אחר וברוח אפך עשאן כמין ערימות", ונראה שרו"ל במכילתא בפירוש הראשון הבינו שנערמו מים היינו חכימו מיא כאשר תרגם אונקלוס, ועם שהביאו רישא דקרא "וברוח אפך", מכל מקום לסיפא דקרא נתכוונו ל"נערמו מים", ותמה אני על עצמי מדוע כל רבותינו שהבאתי לעיל שעסקו בביאור דברי אונקלוס "חכימו מיא", לא הזכירו לדברי רו"ל במכילתא וכו"ל וצ"ב.

ג. חושבני שדברי המכילתא הנ"ל "והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות", הכוונה כמו שביארתי אני עני בס"ד שהמצריים נענשו במים בכמה מיתות והיינו חכימו מיא וכמשנ"ת בס"ד.

ג. בענין אשה אם יכולה להיות נביאה

שמות (ט"ו כ'): "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת".

ובביאור התורה לרבינו בחיי ז"ל שם כה כתב: "ותקח מרים הנביאה, ומה ששרתה הנבואה על אשה, נראה שאין לתמוה שהרי מין האדם היא, ואדם נקראת שנאמר ויקרא את שמם אדם".

ובעניותי איני מבין היטב דברי קדשו של רבינו בחיי ז"ל, דמאי סלקא דעתין איכא דלא תשרה נבואה על אשה משום דהוה אמינא דלאו מין אדם היא, עד דקא משמע לן דאכן תשרה הנבואה על אשה דסוף סוף מין אדם היא ואדם נקראת וצ"ב.

ולא משמע כלל דהיה קשה לרבינו בחיי ז"ל קושית המפרשים הנזכרים בספר נפש חיים (מערכת ש' אות נ"ט) דאשה ליתא בהני תלת מעלות חכמה גבורה עושר וצ"ע, ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן מ"ד), ובחיבורי תורת יעקב (סימן רל"ו אות ג') עיין שם.

ובספר ישעיה (מ"ד י"ג): "כתפארת אדם לשבת בית", ותרגם יונתן בן עוזיאל: "כתושבחת איתתא למיתב בביתא", ובסוטה (ג' א') אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסת בו רוח שטות", ופירש רש"י ז"ל: "אין אדם עובר עבירה, כגון אשה פרוצה עוברת בסתר" ודוק היטב.

ועיין מה שכתב בזה אם אשה בכלל אדם, הגאון רבי אברהם פאלאגי ז"ל בספרו פדה את אברהם (מערכת א' כלל ה'), ועיין למר אביו הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו גנזי חיים (מערכת א' אות ב'), ושם נסמן. [ונראה לי שרבי אברהם פאלאגי ז"ל בספרו זה פדה את אברהם דרך לימודו בספרי רבותינו ציין לו מה שהיה נראה לו והיה נחוץ לו, ומה שהיה לו להעיר בקצרה, ולכן לא הסתייע ולא ציין לספר גנזי חיים של אביו הגאון, שבהרבה מקומות יכל היה לרמוז לשם ולשאת ולתת בדברים והבין ועיין בחיבורי מאמר יעקב (סימן י"ח ד"ה ולא)].

ובגוף הענין אם אשה נקראת אדם - עיין בזה באורך עצום בשו"ת שארית יעקב הכהן אה"ע (סימן י"ז דפ"א ע"ג ואילך), ובספר בית האוצר (כלל ח'), ואור החיים הקדוש ויקרא (י"ג א'),

ובקונטרס קוי אור שעל ספר אור החיים ויקרא (אות ט"ו דף ת"ט, ושם דף תי"ד), ושו"ת הגאון רביז שאפראן אה"ע (סימן כ' אות ד'), ולגאון מסטניסלב בשו"ת אמרי דוד (סימן ל"ג), ושדי חמד (מערכת א' כלל ע"ג), ופאת השדי שם (כלל קל"ב), ועיין בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן מ"ד דף קע"ח), ונתבאר בארוכה במקומו בס"ד.

ד. בענין רפידים שרפו ידיהם מן התורה

שמות (י"ז א'): "ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה', ויחנו ברפידים ואין מים לשנת העם וגו', ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

בכורות (ה' ב') שנינו: "אמר רבי חנינא שאלתי את רבי אליעזר בבית מותבא רבה [בית המדרש הגדול, רש"י] וכו', מהו לשון רפידים ואמר לי רפידים שמה כתנאי רבי אליעזר ואמר רפידים שמה רבי יהושע ואמר שריפו עצמן מדברי תורה, וכן הוא אומר לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים", ועיין סנהדרין (ק"ו א').

ופירש רש"י ז"ל: "שריפו ידיהם מדברי תורה. לפיכך בא עליהם עמלק: לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים, מכאן שריפו ידיהם מן התורה".

ומקור הדברים במכילתא (פרשת עמלק פרשה א'): "וילחם ישראל ברפידים. אמר רבי חנינא דבר זה שאלתי את רבי אלעזר במתיבתא רבא רפידים מהו אמר לי כמשמעו וכו', אחרים אומרים אין רפידים אלא רפיון ידים, לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה, לכך בא שונא עליהם, לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מן התורה, שנאמר ויהי במלכות ירבעם ובחזקתו עזב את תורת ה' וגו', ומה היה ענשו של דבר עלה שישק מלך מצרים" וגו'. וכן הובא במדרש תנחומא (פרשת בשלח סכ"ה) ע"ש.

ובאן מפורש שהגירסה היא שרפו "ידיהם" מן התורה ולא כגירסה בבכורות שריפו "עצמם", וכן היתה גירסת רש"י ז"ל בבכורות וכאשר הבאתי דבריו לעיל, וכן מצאתי בנוסח התלמוד כתב יד על מסכת בכורות שם.

ונודע מה שדקדקו רבותינו המפרשים ז"ל מדוע נקט שרפו "ידיהם" מדברי תורה, והוה ליה למימר שרפו "פיהם" מלעסוק בתורה, שעסק התורה אינו מתייחס לידים אלא לפה, וכנוסח מטבע ברכת התורה: "והערב נא ה"א את דברי תורתך "בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל".

ובתב הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ל"א אות ט"ו): "עיקר מגמת פניו של עמלק הוא שלא להיות תמכין דאורייתא, דהרי אמרו בספר הזהר הקדוש ח"א (סדר דקע"א ע"א) דעל ידי שאין מחזיקים ביד לומדי תורה מתגבר עשו נחש ירכן, וכשאין מחזיקים, התורה משתכחת, ועל ידי שעוסק התורה מתיש כוחו של עשו ועמלק ושר שלהם ס"מ, אם כן זו היא סיבה להיות הם מבקשים לנתוץ ולהרוס תמכין דאורייתא, וזהו כונת מה שאמרו ז"ל ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, שרפו "ידיהם" מן התורה, דהכונה שרפו ידיהם שלא היו מחזיקים ביד לומדי תורה, וידיהם קאי לעוסקים בתורה, דלא היו מחזיקים בידם" ע"כ.

ובספרו תנופה חיים (פרשת בשלח אות מ"ט) כתב: "עמלק התגבר על ישראל בעבור שרפו ידיהם מן התורה הפך מחזיקים בידי לומדי תורה ולכן נקט כי האי לישנא "שרפו ידיהם" ולא אמר כשאר מאמרי רז"ל על ביטול תורה", וכיוצא בזה בספרו זכירה לחיים ח"א בהגהות לספר הזהר הקדוש (ח"א דקכ"ז ע"ב ד"ט ע"א) עיין שם.

והרב כלי יקר ז"ל שמות (י"ז ח) כתב: "ואולי רמז ברפיון "ידיים" שרפו ידיהם מן התורה שניתנה מיד ליד, ומן התפילה שעל ידי נשיאות כפים, ומן מדת גמילות חסדים דבר הניתן מיד ליד", ועיין בספר פנים יפות שמות (י"ז א) ודוק.

ובספר כתב סופר שמות (י"ז ז): "ארור אשר לא יקים וכו' לעשות, כי האפקורסים אומרים רחמנא לבא בעי, ואין צריך למעשה, ואומרים טעמי מצות כי די שיהיה אלקים בלבו ואין צריך למעשה. והיינו אשר לא יקים "לעשות" דייקא וכו', וזהו שאמרו ז"ל ויסעו מרפידים שרפו ידיהם מדברי תורה, היינו שרפו "ידיהם" מלעשות מעשה בידים רק לעבדו בלב. ולכן מצות זכירת עמלק בלב ובפה, כדאמרו במגילה (י"ח ב) לא תשכח בפה, ותרתי בעי לב ומעשה או דיבור" ודוק.

ובס"ד לי נראה לבאר לפי פשוטו, עם מה שלימדונו רבותינו הראשונים ע"ה, אמרו במסכת נדרים (נ"ז רע"ב): "ישמעאל איש כפר ימא העלה בידו וכו', ופירש הר"ן ז"ל: "העלה בידו, העלה שאלה זו **בפיו**, כדמתרגמינן ובידו רצפה ובפומיה ממלל (ישעיה ו' ז)", וזו לשון הרב המאירי ז"ל מסכת נדרים (ה' ב): "ידיים שאינן מוכיחות אינן ידיים, רצונו לומר **דיבור** שאינו מושלם כל צרכו", עוד כתב הרב המאירי ז"ל קידושין (ה' ב): "ביאור ידיים שאינן מוכיחות, פירושו דיבור שאינו מבורר כל צרכו ובידו רצפה תרגומו ובפומיה ממלל" ע"ש. [ועיין שו"ת רבי בצלאל אשכנזי (סימן י"ח) מה שלמד מדבריו אלן].

ומבואר דיש "יד" והכוונה "פה" כנ"ל, וזו לשון רש"י ישעיה שם: "ויתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל, לשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון", ובקידושין (ס"ג ב) איבעיא להו מהו לסקול על ידו וכו' ופירש רש"י ז"ל: "מהו לסקול על ידו של האב כלומר על פיו אם אמר קדשתי את בתי ועדי קידושין אין באין לפנינו וזינתה מהו להחזיק על פיו כדין נערה המאורסה ולסקולה". [ועיין מסכת ביצה (כ"ו ב): "כי אתא רב אושעיא מנהרדעא אתא ואיתי מתניתא בידיה", ופירש רש"י ז"ל שם: "ואיתי מתניתא בידיה בגירסא" עכ"ל, כן הוא בכתב יד עיין דקדוקי סופרים שם (אות ר) ודוק. טעין היטב רש"י סוטה ז' ב' ד"ה ידיו]. **שלוש**].

והיינו אומרים ז"ל שרפו "ידיהם" מדברי תורה דהיינו "פיהם" מלעסוק בתורה וכאשר ביארנו שיד היינו פה, ובמקומו ביארנו בס"ד דברי התלמוד פסחים (נ' א) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו "בידו", דהיינו בפיו כנ"ל, וכן פירש רבינו חננאל ז"ל פסחים שם: "ותלמודו בידו שגורס על פה, כי הלך וגירסתו עמו", ועיין תורת חיים סנהדרין (ק' א), ועיין בבא מציעא (ק"ז ב) ותלמודו מתקיים בידו, וכן לא היה בידיה בברכות (י"א ב) ועירובין (מ' ב' ופ' א) ושאר מקומות.

ובספר תהלים (נ"ה כ"א): "שלח ידיו בשלומיו חילל בריתו", והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו תוכחת חיים (פרשת שמות דף י"ז ואילך) הוה טובא בהאי קרא, וכתב: "דאיכא למידק דפסוק זה אמרו דוד המלך על דואג ואחיתופל שדיברו עליו לשון הרע ומה הכוונה שלח ידיו בשלומיו" וכו' עיין שם שהאריך, ולדברינו יש לומר שלח "ידיו" דהיינו "פיו" כנ"ל ודוק היטב.

ועיינתי לשארי הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע בכורות שם וראיתי שכתב: "רפידים הוא אותיות רפים יד, שרפו מן התורה המתייחסת ליד, כמו שאמרו ידיו רב לו במלחמתה של תורה, וכן דרשו על ידיך לא אסורות (שמואל ב' ג' ל"ד) בתורה".

ומה שכתב ידיו רב לו במלחמתה של תורה - בודאי כוונתו ליהודה בן יעקב כמאמרם בסוטה (ז' ב') ועיין רש"י שם, ובבא קמא (צ"ב א'), ומכות (י"א א') ע"ש, ועיין גם בבן יהוידע סנהדרין (ס"ח א') ושם בספר תורת חיים ודוק.

אבל מה שכתב שכן דרשו על קרא ידיך לא אסורות האמור גבי אבנר בן נר דהיינו בתורה", נעלם ממני וכעת לא ידעתי מקור הדברים שדרשו ידיך לא אסורות מתורה, וצ"ע.

ה. בענין רפידים שרפו ידיהם מן המצוות

שמות (י"ז א'): "ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין למסעיהם על פי ה', ויחנו ברפידים ואין מים לשנת העם וגו', ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

ובתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם: "ברפידים, ברף ידיים שרפו ידיהם מן המצוות. עם ישראל ברפידים בגימטריא רפו ידיהם מן המצוות".

ולא ידעתי היכן מציינו שאמרו ז"ל שרפו ידם מן "המצוות", ובכל המקומות רבותינו אמרו שרפו ידם "מהתורה" כנ"ל. [ותראה "כי תיבות וילחם עם ישראל ברפידים", עולים בגימטריא "כי הם ריפו ידם מהתורה", חושבנא דדין כחושבנא דדין ודוק].

שוב מצאתי בילקוט שמעוני שמות (פרק י"ז רמז רס"א): "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים על ידי שרפו ידיהם מן התורה **ומן המצוות**", ומלבד שכאן נזכר גם תורה וגם מצוות ולא רק מצוות כאשר הביא וכתב בעל הטורים, עוד בה שאיני יודע אם היא גירסה דווקנית כיון שבספר ילקוט שמעוני עצמו שם (רמז רס"ג) העתיק שרפו ידיהם מדברי תורה, ולא גרס ומן המצוות, ואכן במקור הדברים במכילתא שם הגירסה שרפו ידיהם מן התורה, ועיין.

גם במדרש תנחומא (פרשת בשלח סכ"ה) הגירסה שרפו ידיהם מן התורה, ולא נזכר מצוות, ושוב ראיתי במדרש תנחומא עצמו (פרשת יתרו ס"ג) ששם כה כתוב: "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, מהו ברפידים שרפו ידיהם מן התורה ומן המצוות", וצ"ב.

ועכשיו מצאתי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם (פסוק א') שכה תרגם: "ונטלו כל כנשתא דבני ישראל ממדברא דסין למטלניהון על מימרא דה', ושרו ברפידים אתרא דבטילו אידיהון **ממצוותא דאורייתא**, ואתייבשו מבועיא ולא הוה מוי למשתי לעמא" עכ"ל.

הרי שהמיוחס ליונתן מזכיר רק שבטלו "ממצוות דאורייתא", וזה כבעל הטורים ז"ל, אבל עוד מצאתי לתרגום המיוחס ליונתן במדבר (ל"ג י"ד) ששם תרגם: "ונטלו מאתר תקיף ושרו ברפידים ומטול דרפון ידיהון **מפתגמי אורייתא** לא הוה תמן מוי למשתי לעמא", הרי שכאן שינה תרגומו, שלא תרגם ממצוות התורה, אלא תרגם שרפו מדברי תורה, ובחיבורי תורת יעקב הראיתי

הרבה כזאת שאונקלוס אינו משנה תרגומו ובכל מקום מתרגם בשוה, אבל המיוחס ליונתן אינו שומר דרכו ומשנה תרגומו ממקום למקום, עיין שם (סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו אות א', וסימן ק"א אות ג', וסימן קס"ב) ע"ש וצרף לכאן, והדבר טעון ביאור רב ורחב ולפי שעה צ"ע, ורשמתי למזכרת.

ו. בענין מדוע עמלק נלחם בישראל רק בצאתם ממצרים

שמות (י"ז ז): "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

וראיתי לרבותינו בעלי התוספות ז"ל מהדורת "דעת זקנים" שמות שם שכה כתבו: "ויבא עמלק, תימה למה איחר עמלק להלחם עם ישראל עד עכשיו, ולא בא מיד שירדו למצרים שלא היו כי אם שבעים נפש. ויש לומר שאמר לו הקב"ה לאברהם ועבדו וענו אותם, וכשמת אבינו אברהם ע"ה הטיל החוב על יצחק, וכשמת יצחק הוטל על יעקב ובניו ועשו ובניו, ואמר עמלק הרשע בלבו אם אכרית את יעקב וזרעו יהיה החוב מוטל עלי, לכך המתין עד שיצאו ממצרים שכבר נפרע החוב ואז בא להלחם עמהן".

ואם היתה לנו רשות, הייתי אומר בס"ד תירוץ פשטי, והוא על פי דברות חז"ל הביאום רבותינו בעלי התוספות עצמם בראשית (מ"ח כ"ב) על הפסוק אשר לקחתי בחרבי ובקשתי: "בחרבי ובקשתי, לאחר שהרגו שמעון ולוי לאנשי שכם נתקבצו כל סביבותיהם להרגם, בא יעקב וחגר חרבו וקשתו ועמו כל השבטים. ונפתלי נשא את יהודה על כתפיו והרגו כל אויביהם. שאל יעקב לבניו לאחר מלחמתם מי עשה יותר במלחמה אני או אתם, אמרו לו אבינו אתה זקן ומה יכולת לעשות. אמר להם עתה תראו למי הכח. הולכים יעקב אצל שער אחד ונעל אותה, דחפו כולם לנגדו ולא יכלו לפותחה, מיד הודו לו שעל ידו נעשתה המלחמה והיינו הא דכתיב בחרבי ובקשתי". [והשוה לאומרים במדרש תנחומא (פרשת ויחי ס"ו): "וירא יוסף כי ישית אביו וגו' ויתמוך יד אביו להסיר אותה, אמר לו ידי את מבקש להסיר שרפשה לשר המלאכים, אמר רבי יוחנן כשני עמודים שבתוך דמוסין שבטבריא כך היו זרועותיו של יעקב", וכן אמר רבי ברכיה במדרש בראשית רבה (פצ"ז ס"ד) ע"ש, ובמדרש אגדת בראשית (פרק ה'): "אמר לו יעקב ליוסף סבור אתה שמזקנותי אין בי עוד - כח חייך מאה כיוצא בכך אינן יכולין לזיו ידי אם אבקש" ודוק].

הרי מבואר באר היטב כוח וגבורת יעקב ובניו שבטי יה, וכן במדרש בראשית רבה (פצ"א ס"ו): "לקח יוסף את שמעון ואסר אותו לעיניהם, אמר שמעון וכו' עכשיו אראה מי יכניס אותי בבית האסורים, באותה שעה שלח יוסף אצל פרעה ואמר לו שלח לי שבעים גיבורים מאצלך שמצאתי ליסטים ואני מבקש ליתן עליהם כבלים, באותה שעה שלח לו, אמר יוסף לאותן גיבורים הכניסו את זה [שמעון] בבית האסורין, כיון שקרבו אצלו צווח בהם, כיון ששמעו קולו נפלו על פניהם ונשתברו שיניהם שנאמר שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו".

ושם במדרש בראשית רבה (פצ"ג ס"ח): "כיון ששמע יהודה כך צעק ובכה בקול גדול, אמר כי איך אעלה אל אבי, אמר יהודה לנפתלי לך וראה כמה שווקים במצרים, קפץ וחזר אמר לו שנים עשר, אמר יהודה לאחיו אני אחריב מהם שלשה, וטלו כל אחד ואחד אחד אחד, ולא נשאר

בהם איש, אמרו לו אחיו יהודה מצרים אינה כשכם, אם אתה מחריב את מצרים תחריב את כל העולם, באותה שעה ולא יכול יוסף להתאפק כיון שראה יוסף שהסכימה דעתם להחריב את מצרים אמר יוסף בלבו מוטב שאתודע להם ואל יחריבו את מצרים".

ועוד שם (שם ס"ז): "אמר רבי יוחנן בשעה שתפס יוסף הצדיק את בנימין ואמר להם לאחיו האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד, אמר לו יהודה בנימין את תפוס ושלום בבית אבא, מיד כעס יהודה ושאג בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה, עד ששמע חושים בן דן וקפץ מארץ כנען ובא אצל יהודה, ושאגו שניהם ובקשה ארץ מצרים ליהפך, ועליהם אמר איוב שאגת אריה וקול שחל, שאגת אריה זה יהודה שכתוב בו גור אריה יהודה, וקול שחל זה חושים בן דן, ששניהם נמשלו כארי, שנאמר ולדן אמר דן גור אריה, שיני כפירים נתעו אלו גבוריו של יוסף, שכיון שכעס יהודה נשרו שיניהם של כולם, אמר רבי יהושע בן לוי אף אחיו כיון שראו יהודה שכעס, אף הם נתמלאו חמה ובעטו בארץ ועשו אותה תלמים תלמים", ובמדרש איוב הנדפס בספר בתי מדרשות ח"ב מוסיף: "וכשבא חושים בן דן אצל יהודה שאגו שניהם, ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות פיתום ורעמסס, שנאמר ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס".

ובמדרש תנחומא (פרשת ויגש ס"ה): "באותה שעה צווח יהודה בקול גדול, ונפלו כל חומות שבמצרים, והפילו כל החיות [מעוברות] שבמצרים, ונפל יוסף מכסאו, וירד פרעה מכסאו, ונפלו שיניהם, וכל הגבורים שהיו עומדין לפני יוסף נהפכו פניהם לאחוריהם ולא החזירו עד יום מותן, שנאמר שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו", ועיין בילקוט שעוני בראשית (פרק ל"ג רמז קל"ג) שהביא באריכות עצומה גדולה נפלאות עוזו גבורה יהודה והשבטים עיין שם ותשתומם טובא.

והשתא אתי שפיר שעמלק הרשע לא בא להלחם עם בני יעקב בהיותם שבעים נפש, שידע בבירור ובלא ספק כלל, שאם יבוא למלחמה על יעקב ובניו, הם בגבורתם ינצחו אותו בקלות וישמידו אותו לגמרי, ולא ישאירו ממנו שריד ופליט, לכן רק אחר שיצאו ממצרים ומתו יעקב וכל בניו, אמר עמלק עכשיו שכבר אנשי גבורה פסו ואבדו גיבוריהם מן העולם, זה הזמן להלחם עם בני ישראל, ואז יבוא עמלק, ודוק היטב.

ופשוט שאין לשאול שהיה לו לעמלק לבוא ולהלחם עם בני ישראל אחר מות יוסף ואחיו, שכבר אין גיבורים בישראל, דלא קשיא מידי שאז כבר היו בני ישראל משובדים לפרעה ולמצרים, כדכתב רש"י ז"ל בראשית (מ"ז כ"ח): "ויחי יעקב, למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד, שהתחילו לשעבדם" עכ"ל, וכתבו רבותינו בעלי התוספות על התורה שם: "פירש הקונטרס למה נסתמה פרשה זו לפי שנסתמו עיניהם ולבותם של ישראל כשנפטר יעקב דאז התחיל השיעבוד. וקשה שהרי מלך יוסף אחר פטירתו של יעקב. ויש לומר דמיד אחר פטירת יעקב התחילו לשעבד ישראל מעט מעט", ובפירושו רבינו הטור הארוך שם כתב: "פירש רש"י דלכך פרשה זו סתומה, כיון שמת יעקב נסתמו עיניהם של ישראל מצרת השיעבוד, ואע"ג דאמרין במדרש (סדר עולם פ"ג) כל זמן שאחד מן השבטים קיים לא נשתעבדו בהם, אפשר שכוונו השיעבוד לא היה להם, מכל מקום מיד אחר

מיתתו התחילו להשתעבד בהם", ועיין שם בפירוש המיוחד לרבינו עובדיה מברטנורא, וברא"ם, ומשכיל לדוד ושאר המפרשים.

ואם כן שכבר אז עם פטירת יעקב אבינו ע"ה עוד בחיים חיותם של יוסף ואחיו התחיל שיעבוד בני ישראל, פשיטא שפרעה לא יתן שיהרגו עם עבדיו, ולכך לא בא עמלק להלחם עם ישראל, והיה צריך לחכות ולהמתין עד שישראל יצאו ממצרים ודוק.

וראיתו בס"ד כי תיבות הפסוק "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", עולים בגימטריא "כי אמר עמלק אבדו גיבוריהם ועכשיו נלחם", חושבנא דדין כחושבנא דדין ודוק.

ז. בענין העוונות שהביאו את עמלק להלחם עם ישראל

שמות (י"ז ז'): "ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

ופירש רש"י ז"ל: "ויבא עמלק, סמך פרשה זו למקרא זה, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני, משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה, וכן שלישית, פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא, אמר לו אביו אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו". ומקור דברי רש"י במדרש תנחומא הקדום (פרשת יתרו ס"ד), ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא זכור) ע"ש. [נמשם במדרש שמות רבה (פכ"ו ס"ב), אלא שמדרש שמות רבה הוא מדרש מאוחר, ולא בא לידי רש"י ז"ל ולא ראוהו כלל, עיין לפי שעה בחיבורי הדר יעקב ח"ד (ס"ס ט') בנספח דף ל"ח ואילך] שהבאתי כן מפי סופרים וספרים עש"ב, ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) ונתבאר היטב במקומו בס"ד].

דברים (כ"ה י"ג): "לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, אבן שלמה וצדק יהיה לך, איפה שלמה וצדק יהיה לך וגו' כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול, זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים".

ופירש רש"י ז"ל: "זכור את אשר עשה לך עמלק, אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתוב בתריה בא זדון ויבא קלון".

ומקור דברי רש"י ז"ל נמצא במדרש תנחומא שם, והוא לקוח ממדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא ג' זכור): "רבי בניי בשם רב הונא הונא פתח מאזני מרמה תועבת ה', אם ראית דור שמידותיו של שקר, דע שהמלכות באה ומתגרה באותו הדור. ומה טעמא, מאזני מרמה תועבת ה', מה כתיב בתריה, בא זדון ויבוא קלון וכו', אמר רבי לוי אף משה רמזה לישראל מן התורה, לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה ואם עשית כן דע שהמלכות באה ומתגרה באותו הדור. ומה טעמא, כי תועבת ה' כל עושה אלה וגו', מה כתיב בתריה, זכור את אשר עשה לך עמלק" וש"נ.

ומפשוט דברות חז"ל ורש"י היה נראה לי שהכונה שאם יש קלקול ועון בענין המשקלות, אזי זה גורם **שבעתיד תבוא** עליהם צרה מצד מלכות רשעה היא מלכות עשו הוא עמלק, אבל ראיתי לרבותינו בעלי התוספות על התורה שם, וכן בתוספות קידושין (ל"ג ב' ד"ה ואימא) שכתבו: "אמרינן במדרש זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, היינו בשביל המשקלות, ועל עון זה בא עמלק, דבתי פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק, והיינו דכתיב במשלי מאזני מרמה תועבת ה' ואבן שלמה רצונו וסמוך ליה בא זדון ויבא קלון, כלומר שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק", ומתבאר לא כדברי שמדובר על העתיד אלא שאכן סיבת ביאת עמלק הרשע שנלחם עם בני ישראל במדבר היתה על עון ישראל במשקלות.

אלא שאיני מבין היטב. שהרי כאשר היו בני ישראל במדבר מה משקלות ומידות היה להם, והרי לא חסר להם כלום, ומי אז עסק במכירות ובמסחרים שיזדקק למשקלות ומידות, והרי אמרו ז"ל במדרש תנחומא (פרשת בשלח ס"כ): "מכאן היה רבי שמעון בן יהושע אומר לא נתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן, שלא היה להם צורך **לא למלאכה ולא לסחורה**, הא כיצד היה יושב ודורש, ולא היה יודע מהיכן היה אוכל ושותה, ומהיכן ללבוש ולכסות, הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה", [ודע שמקור דברי התנחומא הוא במכילתא, וכמו שיראה המעיין שהרבה דרשות במדרש תנחומא שמות לקוחות מיוסדות ומושתתות על דברות רז"ל במכילתא, ולכן יש להגיה שם ובמקום רבי שמעון בן "יהושע", צריך לומר רבי שמעון בר "יוחאי" ככתוב במכילתא, ועיין ברכות (ל"ה ב') ודוק. ולפי זה סמי מכאן רבי שמעון בן יהושע שהביא בספר סדר הדורות וציין למדרש תנחומא הנ"ל, כי להאמור הוא טעות סופר ודוק].

ומפורש שבני ישראל במדבר עסקו בתורה, ולא היה להם צורך לא למלאכה ולא לסחורה, ואם כן עון משקלות מהיכן היה בידם אתמהא. [אחר כך מצאתי שהרגיש בזה הגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו העמק דבר דברים (כ"ה י"ז) הבאתי כל לשונו הטהורה בחיבורי הנכחי בסימן הקודם בענין ויאמר משה אל יהושע].

וראיתי בספר פרדס יוסף שמות (שם דקל"א ע"ב) שכתב: "ויבא עמלק. עיין רש"י ובכלי יקר כשיש מריבות בין ישראל מיד בא עמלק, ובחידושי מהרי"ט קידושין (ל"ג ב' ד"ה ומיהו) הקשה דמרש"י שמות כאן משמע משום עוון היש ה' בקרבנו בא עמלק, ובבכורות (ה' ב') ברפידים שרפו ידיהם מתורה פירש רש"י דעל ידי זה בא עמלק, ובשבת (ק"ח ב') אמרו אלמלא שמרו שבת אחת לא שלטה כו' ויבא עמלק, משמע דבעוון חילול שבת בא, ובתוספות קידושין (ל"ג ב') כתוב שעל עוון משקלות בא ע"ש, מיהו הא דשבת יש לומר דעוון משקלות היה נמחל להם בשביל שמירת שבת כדדרשו בשבת (שם) מחללו מחול לו, וההיא ודבכורות שרפו מתורה ותורה בעידנא דעסיק ביה מגינה מחטא, ופירושו לא כתוספות.

אבל על רש"י כאן קשה דהוא בעצמו כתב בבכורות דעל ידי ביטול תורה בא עמלק, וביותר תמוה לי דרש"י בעצמו בדברים (כ"ה י"ז) כתב אם שקרת במדות הוי דואג מאויב והוא כתוספות קידושין, וכאן כתב משום היש ה' בקרבנו, וצע"ג. ועיין מהרש"א שבת שם, ואהבת עולם (דרוש י"ד דע"ז ע"ד), ובאריכות בקובץ כנסת חכמי ישראל (סימן קס"ט דקפ"א ע"ב ד"ה נגד) עכ"ל.

ובעניותי איני רואה שום תמיה בדברי עטרת תפארת המפרשים רש"י ז"ל, ואחר בקשת הרשות אומר אני כי לדעתי אין כאן לא עיון גדול ולא עיון קטן, וההיא שכתב רש"י ז"ל בספר דברים בעון משקלות בא עמלק, כבר כתבתי לעיל שרש"י ז"ל רק אומר שעון משקלות גורם **שבעת** מלכות חייבת תבוא להלחם עם ישראל, אבל אין רש"י ז"ל סובר שסיבה שעמלק בא להלחם עם ישראל במדבר היה בעון משקלות כנ"ל.

וגם אם לא נקבל דברי, לא קשיא מידי, ויש להבין דמה לו עם רש"י ז"ל, והרי רבותינו במסכת שבת שם אמרו שבעון חילול שבת בא עמלק על ישראל, והם אמרו במסכת בכורות על שרפו מדברי תורה, והם אמרו במדרש משום עון משקלות, והם אמרו במדרש תנחומא הנ"ל שעמלק בא משום עון בני ישראל באומרם היש ה' בקרבנו אם אין כנ"ל, ואם כן תקשי ליה לרב פרדס יוסף על דברות רז"ל ומה לו עם פירוש רש"י ז"ל אתמהא.

ובאמת שאלת הגאון מהרי"ט ז"ל יש ליישב בפשיטות, דהא והא גרמו, כלומר הכל נכון גם עון חילול שבת וגם רפיון הידים וגם עון משקלות וכו' כולם גרמו שעמלק הרשע בא להלחם בישראל. [וכההיא דדבא מציעא (ל' ב') דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא מפני שהעמידו דברים על דין תורה והקשו התוספות שם: לא חרבה ירושלים וכו' ואם תאמר דביומא (ט' ב') אמר מפני שנאת חנם, ויש לומר דהא והא גרמו, וכתב בספר פני יהושע שם: "ויש לדקדק אמאי קשיא להו הכא טפי מכל הני אמוראי דאיירי בכהאי גוונא בשבת (ק"ט ב') דחד אמר לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו שבת, וחד אמר על שבטלו קריאת שמע, וחד אמר על שבטלו תינוקות של בית רבן, וכהאי גוונא טובא ע"ש, וביומא אמרינן דמקדש ראשון חרב על שהיה בהם עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ובההא דשבת הנ"ל נמי על כרחין אמקדש ראשון קאי דהא מייתי מקראי. ויש לומר דכיון דהתם כל אחד מייתי מקרא אם כן על כרחין פשיטא להו דכולהו גרמו, דאם לא כן קשיין קראי אהדדי, אבל הכא דרבי יוחנן לא מייתי שום קרא וכו'" ע"ש, וגם כאן רז"ל מייתו קרא לכל עון, אם חילול שבת, או שרפו ידיהם מהתורה, או עון משקלות, ולכן יש לומר דהא והא גרמו וכדכתב אמה"ג שליט"א ודוק. **עמנואל**].

ובפרט לפי הנודע שכך מנהגו ודרכו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה, שאין רש"י ז"ל מדקדק ונזהר בכגון דא, ופעמים הרבה יש שהוא מפרש מקרא אחד כשיטת תנא או אמורא אחד, ובמקום אחר מפרש המקרא כבר פלוגתיה ודלא כמו שפירש במקום הראשון, וזה ידוע ומפורסם, ועיין בזה לגדול מפרשי רש"י ז"ל רבינו הרא"ם ז"ל בביאורו לפירוש רש"י בראשית (א' א' ד"ה שאם), ושמות (כ"ג י"ט ד"ה ובג'), וויקרא (ז' ט"ו), ודברים (ו' ה') ועוד.

וכבר מצאתי שכתב כן חד מתקיפי קמאי מרבתינו בעלי התוספות ז"ל מר ניהו הריב"א ז"ל בביאורו על התורה ויקרא פרשת צו (ז' ט"ו, על הפסוק ובשר זבח שלמיו דף ה' סע"ד): "רש"י פירש הכא (פרשת צו) והתם (פרשת ראה) אליבא דתנאי, דבפרשת צו פירש אליבא דבן תימא, ולהלן בפרשת ראה פירש אליבא דרבנן דפליגי עליה" ודוק היטב.

והגאון המובהק בעל באר שבע ז"ל בספרו צדה לדרך על התורה (פרשת בלק עה"פ ושני נערי עמו דקפ"ז ע"א) כתב: "וידוע מנהגו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה שרגיל לפרש במקום אחד

אחרי אגדה אחת, ובמקום אחר אחר אגדה אחרת "עכ"ל, ועיין היטב בדברי הפירוש המיוחס לרבינו עובדיה מברטנורה ז"ל על פירוש רש"י לתורה הנקרא בשם "עמר נקא" שמות (ט"ו ט') עה"פ אריק חרבי) עיין שם.

וזו לשון הגאון רבי דוד פארדו ז"ל, ממובהקי מפרשי רש"י על התורה, בספרו משכיל לדוד (פרשת כי תשא דפ"ב רע"ד): "ושמא כך מצא רש"י בשני מדרשים וכתבן, אף על גב דמי ששנה זו לא שנה זו, כך דרכו בכמה מקומות וכו', וכן בכמה דברים אורחיה בהכי וכמו שכתב הרא"ם ז"ל בכמה מקומות". [ודברי הרא"ם ז"ל ציינתי לעיל].

והגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו אבות הראש ח"א (פ"א סד"ה כי דנ"ה סע"א) כתב רש"י ז"ל הוא מאסף לכל המחנות, ובמקום אחד מפרש כפי שיטת התרגום, ובמקום אחר מביא מדברי רז"ל במדרש סדר עולם, ואין לתמוה על רש"י ז"ל אם דבריו סותרים ממקום למקום ע"ש, ובספר יד אליהו נדרים (ל"א ב') כתב: "דרכו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה לפרש בפסוק אחד פירושים שונים לכל מקום לפי הנראה לו כידוע" ע"ש,

ובן כתבו עוד רבים הגאון רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן עירובין (ל"ה ב'), והגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עיתים לבינה שעל ספר העיתים (דף ר"ח אות קע"ב), ובספרו משנת יעקב (דף ד'), ועכשיו עיין בארוכה בחיבורי תורת יעקב (סימן ט') ושם בקונטרס אחרון (ס"ס י"ב דף תתק"ז), ועוד עיין בזה בחיבורי וזאת ליהודה ח"א (דף קכ"ו), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז דף נ"ד), ובחיבורי שם בצלאל (ריש דף רס"ז) וש"נ, ונתבאר בס"ד בארוכה בכללי רש"י על התורה דילן ואכמ"ל.

ובזה עלו יפה דברות רש"י ז"ל כמנהגו הטוב, ואין נפתל ועיקש במשנתו, ושלמה משנתו זיע"א.

ח. בענין פרשת ויבא עמלק

תשנ"ה.

שמות (י"ד ח'): "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידם: ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה וגו', כד סוף הפרשה.

וראיתי לגאון רבי יעקב ארגואיטי ז"ל, ראב"ד בעיר התורה קושטא, שכה כתב בספרו זכר עשות (מערכת ס' כלל ל"ד): "פרשת ויבא עמלק כל הפסוקים במתחילים באות ו', ובעי טעמא, וזו השאלה שאל מהר"ש חכים בן הרב הגדול רבי שלמה חכים בעל כסא שלמה ז"ל מאת מעלת הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל עיין בספרו ברכת מועדיך לחיים ח"ב (דרוש שלישי לפרשת זכור) ע"ש. **וספר** זה לדאבוני לא ראיתי מימי, ולא אדע מה טעם נתן לזה, ואכתוב אני עני הנראה לי בס"ד.

במדבר (כ"א ח'): "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף, ושים אתו על נס, והיה כל הנשוח וראה אתו וחי. ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס, והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי".

ורכינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש כה כתב: "ואמרו וחי, בתוספת וא"ו, להעיר גם על חיות הנפש, כשיכיר בנס ופרטים הרמוזים, יצדיק עצמו ויחיה חיות הגוף וחיות הנפש" עכ"ל.

ואם היתה לנו רשות היינו אומרים בס"ד דתוספת אות ו' כאן תובן עם דברות ספר הזהר הקדוש במקומות הרבה דאות ו' דא חיים ודאי, כאומרם שם (ח"א די"ב ע"ב): "ו' איהי חיים תדיר" ועיין בנסמן שם בהגהות ניצוצי זהר (אות ג). [והיינו אומרם שם (דר"ס ע"ב): "וזאת התורה אתחבר ו' בזאת, וכדין אשר שם משה סם חיים לעלמא", ודוק, וכן ראיתי שם (דרס"א רע"א) עיין שם].

ושם בספר הזהר (רמ"א סע"ב): "והחיייתם את אבי סימנא דחי לא שריא אלא באות אמת ומאי ניהו אות אמת דא אות ו' בגין דביה שריין חיים", ושם בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקל"ז ע"א): "ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי, חוה וחיה במלה חדא סלקין, ועל דאסתלק י' ועייל ו' דאיהו כדקא יאות, דהא ו' איהו חייך ודאין, ועל דא חוה וחיה, י' נטלא חייך מן ו'", ועיין שם בהגהות ניצוצי זהר (אות ב) ע"ש.

ובספר הזהר הקדוש ח"ב (דכ"ג ע"א): "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, אמר רבי חייא, תושבחן דאבהן יעקב הוה דהוא שלימו דכלא, בכולהו כתיב אל אברהם אל יצחק, וביה [יעקב] אתוסף את חד, דכתיב "ו'אל יעקב, אתוסף ביה ו', לאחזאה דאיהו שלימא יתיר מכולהו, וכו' ויש לפרש כנ"ל דיעקב אבינו מידתו אמת ויעקב לא מת, ואות ו' דא אות אמת דביה חיים כנ"ל והיינו "לאחזאה דאיהו שלימא יתיר מכולהו" ודוק כי קצרת.

ומצאתי באור החיים במדבר (כ"ו כ"ג) שכתב: "ואמרו לפוה משפחת הפוני יש להעיר למה הוסיף אות שאינה נבנית מאותיות השם, שהיה לו לומר משפחת הפוי. (א"ה יח"ס נר"ו: עיין בעל הטורים במדבר שם).

אלא רמז לשאר מעלות המנויים שם במ"ח שהם מיעוט שיחה, מיעוט שחוק, ושאר הענפים הדומים לאלו, והוא אומרו לפוה משפחת הפוני, פירוש פוה הוא לשון פה, והוסיף לו אות ו' שהוא סוד עץ חיים, שהוא עוסק בה יתר על שאר הפיות" עד כאן דברי אור החיים הקדוש. והרי שכבר הוא ז"ל ידע סוד אומרם ו' דא חיים ועץ חיים איתקריאת, ולא ידעתי מדוע הוא ז"ל לא הסביר כאן בקראי והביט דוחי, כדכתיבנא בס"ד ודוק. [ועכשיו חושבני דאכן לזאת נתכוין עיין היטב ודוק].

עוד תראה בספר אור החיים במדבר (ג' ל"ו): "בני הקהתי למשפחתם אלפים שבע מאות, ולא אמר "ו"שבע מאות, כדרך שאמר בכני גרשון (פסוק מ') ושש מאות "ו"שלושים, ובכני מררי (פסוק מ"ח) "ו"חמש מאות ושמונים, אולי רמז בחסרון ו' לקרה, ואותם שמתו עמו שהיו מבני קהת". ועם מה שכתבנו מובן היטב דאות ו' דא חיים ואקצר.

ורש"י ז"ל ויקרא (כ"ו מ"ב) הביא: "וזכרתי את בריתי יעקוב, בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו" והיינו דכתיב "הנה אני שולח לכם את אליה הנביא, ולא אליהו".

ושמעתי ו' היינו ו' החיבור, עד כאן שמעתי, ויש להוסיף כי ו' אות חיים, אות אמת, ויעקב לא מת, ואלהיו חי וקיים, ולכן ו' אות חיים מחברם דייקא ודוק כי קצרתי.

השתא דאתינן להכי יובן היטב מדוע כל פרשת עמלק מתחילה באות ו', כי אות ו' מרמזת לאות אמת דא תורה עיין בספר חרדים (פלא"ה אות ל"א) ובספר קב הישר (פרק ה'), ועיין היטב בספר זהר הקדוש ח"ג (דקנ"ז ע"א), ואין אמת אלא תורה, ועיין בזהר הקדוש ח"ג (ד"ב ע"א), יובן היטב שהרי כל ביאת עמלק היתה כשרפו ידיהם מן התורה כדרשתם בכורות (ה' ב'), וקא משמע לן דרק על ידי ו' דהיא תורה מתבטל עמלק ולכן כל פסוקי פרשת ויבא עמלק במתחילים באות ו', ודוק כי קצרתי. [שוב מצאתי בזה בספר שם משמאל במאמרים לראש חדש אייר (ד"ה והנה לפי) עיין שם].

* * *

מנהג ישראל קדושים שבמוצאי שבת מזכירים בפיוטים ובזמירות וכו' שלשה, ואלו הן: דוד המלך, דסעודתא דמלוה מלכה נקראת "סעודת דוד המלך", ואת אליהו הנביא זכור לטוב, ואת יעקב אבינו פוט "אל תירא עבדי יעקב".

ונתעוררתי בס"ד שצריך ביאור מדוע במוצאי שבת מזכירים דייקא את שלשת אלו יעקב, דוד, ואלהיו.

ובס"ד נראה לי כיון שכל שלשת אלו הם בגדר חי ולא שלטה בהם מיתה, יעקב אבינו, קיימא לן דיעקב אבינו לא מת (תענית ה' ב') ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ"ב אות ב'), וכן דוד המלך כמאמרם דוד מלך ישראל חי וקיים (ראש השנה כ"ה א'), וכיוצא בזה גבי אליהו הנביא שעלה חי בסערה השמימה ולא שלטה בו מיתה ודוק.

ולבן במוצאי שבת שאז סעודתא דדוד שנזון ממנה הלזו הוא הנסכוי שלא שלט בו המות וממנו תחיית המתים, עיין דברים נפלאים בזה בסידור יעב"ץ ז"ל, אז דייקא מזכירים את יעקב דוד ואלהיו, הבן והרחב.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן סח

הצלה לשונא

כתב רש"י ז"ל משלי (י"ט י"ט): "גדל חמה נשא עונש וגו' - אם תעביר על חמתך ותציל את שונאך אם ראית רעה באה לו עוד תוסיף ימים וטובה" עכ"ל.

סימן סט

השחזת הסכין בערב שבת

ועוד שם בצוואה (סימן ל"ב דף תפ"א) כתב: "גם על המשחזת שהיתה מזומנת אצלי להשחזי עליה הסכין בכל ערב שבת קדש, הייתי נותן הודאה לשי"ת בכל ערב שבת בעת ההשחזה שנתן לי במצוה זו כל צרכי, לכן בני אהובי בבקשה מכם מאוד מאוד שתזהרו גם אתם בעבודה רמה זו [להודות לבורא ב"ה על כל דבר ודבר], ואז בודאי יצא מפיכם כמה עשרות הודאות בכל יום לבוראנו ית"ש" עכ"ל זיע"א.

וראיתי בספר הנחמד תפארת בנימין ח"ב (סימן ע"ב ס"ז דף קנ"א) שהביא מספר זכרון יהודה, (דף נ"א אות ע"ט), תולדות הגאון הגדול בעל אמרי אש ז"ל תלמיד רבינו הגדול החתם סופר ז"ל, שבכל ערב שבת היה נוהג להשחזי הסכין, ופעם אחת עלה בדעתו שיותר טוב ללמוד תורה באותה שעה מלהשחזי הסכין, ולקח שלחן ערוך או"ח ללמוד בו, וכאשר פתחו ללמוד בו והנה דברי רמ"א ז"ל בשלחן ערוך (סימן ר"ג) להשחזי הסכין פתוחים לפניו, וכן עשה, וכבר כתב בספר סדר היום (סדר הכנת שבת) שראוי להתבטל שעת אחת מתורה מפני כבוד השבת שהיא מצוה

עיין בספר תפארת בנימין ח"ב (דף קנ"ד) שהשחזת הסכין בערב שבת הוא סגולה לאריכות ימים, ונ"ל מקור לזה: ממה שאומרים בפיט "וכל מאמינים" לימים נוראים: "החותרך חיים" לכל חי ודוק - הערת בני הרה"ג חו"ב רבי אברהם אליעזר שליט"א.

והגאון החסיד מהורדנא מהרא"ז ז"ל, בספר יסוד ושורש העבודה (בצוואה סימן כ"ט דף ת"פ) כתב: "ועשיתי בעצמי השחזת הסכין בערב שבת, כמו שכתב רמ"א ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן ר"ג), ובעת השחזה אמרתי בזו הלשון יוצרי ובוראי ית"ש, הריני משחזי הסכין לכבוד שבת קדש, כפי שרמזת בתורתך הקדושה בפסוק והכינו את אשר יביאו, ועל ידי נביאך בפסוק וידעת כי שלום אהלך (איוב ה' כ"ד), ופסוק זה הביא הכל בו בשם ספרי והובא בבית יוסף שם, ובקשתי מכם בני אהוביי שתתנהגו גם כן בכל הנ"ל, ועיקר הכוונה בכל הנ"ל לתת נחת רוח ליוצרנו ובוראנו ית"ש ויתעלה בדבורינו ובעשייתנו" עכ"ל. [וצע"ק אם על פסוק בכתובים בספר איוב שייך לומר על ידי נביאך כנ"ל].

ובספר תפארת בנים שם האריך שלא להשתמש בשבת בסכין שיש בה פגימות, אלא בסכין חלק בלבד, עיין שם באריכות.

עוברת וכו' ע"ש. ועיין בספר פלא יועץ (ערך הכנה) גבי עובדא דהגאון מהר"א הלוי ז"ל ודוק היטב.

סימן ע

השחתת זרע

ע"א) אמרו כן על עשן הקרבנות עש"ב, ובס"ד בגליון שם הארכנו, ובוה פירשתי סמיכות דברות המשנה באבות (פ"ה מ"ה): "לא אירע קרי לכהן גדול, ולא כבו הגשמים אש של עצי מערכה, ולא נצחה הרוח עמוד העשן". דוק ותבין. [ומצאתי עכשיו שכבר קדמני הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו עיני כל חי אבות שם (דצ"ז ע"ד) עיין שם].

ולפי דרכינו בפתיחה לחיבורי הנכחי, שהדבוק בשכינה זוכה לחיים אורך ימים ושנים ולהפך להפך, מובן הדבר היטב, שהרי אין לך רחוק מהשכינה כמשחית זרעו רח"ל וכנודע וכמפורסם, ואם באנו להביא לשונות רבותינו אין אנחנו מספיקין, ורק ננקוט לדוגמא חדא ותרי, בספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דנ"ז סע"ב): "מאן דמשקר בכרית מילה - גרים לאסתלקא שכינתא מיניה" ע"ש, ובספר זהר הקדוש ח"א (דס"ט ע"א): "מאן דמחבל אורחיה על ארעא, לא חמי אפי שכינתא" עיין שם בארוכה, ושם ח"ג (ד"צ ע"א): "כל מאן דאפיק ז"ל לא זכי למחמי אפי שכינתא", ועוד שם (דט"ז ע"ב), ועיין בזה בספר הקדוש ראשית חכמה (שער הקדושה פט"ז), ובספר שערי זהר נדה (י"ג א) ואכמ"ל.

ואמרו בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקס"ו ע"א): "כל מאן דנטיר ברית קדישא, **אזדוגת ביה שכינתא ושריאת עליה**, ובגין כך תמים תהיה עם הויה אלהיך, תמים תהיה, ולבחר עם

כתב הגאון רבי שאול בראך ז"ל בספרו גבעת שאול (אות רפ"ד): "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו' על הארץ, כבר עמדו חז"ל למה דווקא בארץ ישראל ירבו ימיהם, ויש לבאר דבספר תפילה למשה (מזמור ק"ב) כתב כשאדם מאבד ניצוצות הקדושה על ידי חטא השחתת ז"ל רח"ל גורע מימיו, כי כפי ניצוצות הקדושה שיש לו לתקן - כך ימים יש לו לחיות ע"ש.

והנה בזמן שבית המקדש היה קיים היה עמוד עשן מאחד מאברים ופדרים הולך לצד צפון, ועל ידי זה היה ניחא לבחורי ישראל מאותו החטא. ולפי זה מובן מדוע ארץ ישראל מסוגלת לאריכות ימים, כיון שניצולו מחטא זה, ועל ידי זה לא נגרע מימי חייהם". ודפח"ח.

ורשום אצלי כי הרה"ג רבי אליהו מערבי ז"ל, מעיר תהילה ארם צובה היא חלב, בספרו סמא דחיי ח"ב (דף ח' אות י', ודף ט' אות י"ב) גם כן כתב שהמשחית זרעו רח"ל מתקצרות שנותיו ע"ש. [והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר תוכחת חיים שמות (פרשת כי תשא דף ר"ו) דבעון נדה ימות במבחר ימיו ע"ש].

ומה שכתב הגאון רבי שאול בראך ז"ל שעל ידי עמוד עשן הקרבנות הוה ניחא מחטא זה, מצאתי כן בספר זהר הקדוש ח"ב (דק"ל

בחינת הרע, והוא ההדרוקן, המכסה פני איש רע, ואז יבא לידי קרי בלילה". [ועיין שבת (קכ"ז ב') במעשה דחסיד, ובחיבורי כנסת חיים (סימן ר"י והערה א'), ובמהדורה תנינא לשם באריכות בס"ד].

וראיתי לנכון להביא כאן דברות רבינו הגדול הגאון רבינו חיים מוואלוז'ין זצ"ל שנדפסו בשאלות בסוף ספר תוספת מעשה רב (סימן ל"ה דט"ז ע"א): "שאלו אחד על שנכשל בקרי כמעט בפשע רח"ל. והשיב [הגרח"ן] כשעוסק בתורה אינו צריך לדאוג כלל, וששאל בענין זה לרבו [הגר"א] זצ"ל והראה לו מאמר בתיקוני זהר, וגם בספרי מוסר שהחמירו שם מאד בענין זה, ושצריך לסבול עבור זה יסורים קשים ומרודים כמות, ואין תקנה כי אם במיתה ממש, ועפר אחר יקח וכו'. אבל בסוף המאמר נמצא דבר טוב למבין, שכתוב בתיקוני זהר (תיקון כ"א וכ"ב), אבל אורייתא אורך ימים בימינה, פירוש שמצלת מן המיתה, ובשמאלה עושר וכבוד פירוש שמצלת מן היסורים הקשים כמיתה, **וספרי המוסר לא הביאו סיום זה בספריהם**". עד כאן דברי הגאון אביר הרועים רבינו חיים מוואלוז'ין ז"ל שקבל מפי רבו רבינו הגדול הגר"א זצ"ל זיע"א. [ומה שציינו לספר תיקוני זהר הנ"ל אורייתא אורך ימים בימינה וכו', נעלם ממני מה הכוונה, וכעת לא מצאתי שם מזה].

ומפורש שעם עסק התורה יכופר אף עון מר זה, ואלה דברי שר התורה ועמוד ההוראה הגאון מהרש"ם ז"ל בספרו שו"ת מהרש"ם ח"א (סימן נ"ח): "בספר נועם מגדים (פרשת ויגש) הוכיח מקידושין (י"ג א') וקשין עריות יותר מדור המבול, והרי חטא דור המבול היה במז"ל, ומוכח דלא כסברת הזהר, ועיין לרמב"ם בפירוש המשניות סנהדרין (פ"ז

הויה אלהיך בזווגא חדא, דכיון דנטיר ברית דא, עם הויה להוי, ולא אתפרש מניה" ומאחר שכך שהוא מדובק בשכינה בודאי יזכה לשנות חיים כנ"ל.

עבשיו נדפס מחדש ספר קול החיים לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל וראיתי שם (סימן ו' אות ע') שכבר כתב: "מי שאינו פוגם בריתו, ובכלל זה מז"ל, זוכה לאריכות ימים", ובהערה שם צויין מקור הדברים לתנא דבי אליהו רבה (פרק י"ח): "מאתיים **נערים** ומתו כולם שהיו עושיין דברים מכוערין והיו מוציאין שכבת זרע חינם" ע"ש. וכן כתב בספר והארכת ימים (דף ע"ט אות ט"ו) ע"ש. [ועיין בחיבורי הנכחי (ערך חוקים)].

וכתב בספר אור החיים הקדוש ויקרא (י"ט ב'): "עוד ירצה, שלא יאמר אדם שלא אסר הכתוב אלא מעשה העריות, אבל לא בחינת החושב, והסתכלות, ושאר דקדוקי התיעוב אשר רבו, וכבר רמזו מהם רבותינו ז"ל כגון המרצה מעות מידו ליד אשה וכו', כמו שדרשו שם יד ליד וגו', וכאן צוה ה' על הדברים ההמה וכיוצא בהם, שצריך להרחיק עצמו מהכיעור ומהדומה לדומה לו, כדי שלא יבא להכשל אפילו בדקדוקים ההם, וכמאמר הזהר בפסוק אל תפנו אל האלילים, והוא מה שצוה במאמר קדושים תהיו, לבל יבא לידי החושב, ותהיה נשללת מהם בחינת הקדושה, כמאמר הכתוב לא יהיה טהור מקרה לילה, ולצד שיאמר אדם הלא דבר זה אינו ברשותי, שהגם שאשמור עצמי ביום, אף על פי כן בלילה אין הדבר תלוי בידי, לזה אמר כי קדוש אני ה' אלהיכם, וכיון שאני קדוש ואני עמכם, אני אמנע בחינת הטומאה מגשת לאיש הישראלי, זולת אם אדם יחשוב בבחינת הרע, **אז שולל ממנו השראת שכינה**, ושורה עליו

וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות והזוהמות שגרם במעשיו בכל העולמות להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה להתקשר יחד אחד בחבירו, **וכל הפגמים מתמלאים וכל הקלקולים נתקנים וכל ההריסות נבנים**, ושמחה וחדוותא יתירה ואור עליון מתרבה בכל העולמות", עיין שם כל נועם שיח דברותיו, זיע"א.

ונאון עוזינו רבינו החיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש (צפורן שמיר סימן ט) אסף מדברות חכמינו ע"ה את כל הדברים המכפרים כל עון, וכה כתב שם (אות קנ"ב): "כל העוסק בתורה לשמה עונותיו מתכפרים, ורבו מעלותיו כמו שאמרו בפרק קנין תורה", ואחרי כן סיים וכתב: "כל הסגולות (דלעיל) הנאמרות באמת, הם מפניני רז"ל בתלמוד ומדרשים וזהו הקדוש, והחי יתן אל לבו להודרו בהם כי בלא **סיגופים ותעניות ומתן דמים יתכפרו לו עונותיו**, ובלבד שיעשה הדברים כהלכתן וכמשפטן, ביראה ואהבה לשם שמים" עכל"ק.

ודורי זקיני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן איש חי ש"ב (ר"פ תצוה) כתב: "כן התורה מכפרת, אפילו אדם **רשע שעבר כל העבירות - אם מתחרט, ועוסק בתורה, יכופר לו, ויתקדש בקדושתם של ישראל, דאין לך עון שלא יתוקן בתורה**" עש"ב.

ואיש האלקים רבינו חיים ׳ן עטר זצ"ל בספרו הקדוש אור החיים שמות (ל' י"ג) כתב: "התורה היא מגינה ומכפרת עון, ומרבה זכיות, כאומרם ותלמוד תורה כנגד הכל, ואפילו היו ביד האדם **עבירות רבות** - זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם כאילו הקריב כל הקרבנות המכפרים, והוא אומר כל העובר על

מ"ד), ואני מצאתי בזהר רות (אות י"ב) שאמר ואף דעביד עובדין בישין, ואוליד בנין בישין בסטרא דמסאבא, כד אושיד זרעיה לארעא, אבל **בתיובתא שלימתא ואוליף אורייתא**, כולא ימחלו ליה עכ"ל. ומזה מוכח דמה שכתוב בספר הזהר דלא מהני תשובה לחטא זה, היינו בלא לימוד התורה. ועיין בספר ראשית חכמה (שער התשובה פ"ב) מדברי ספר הזהר (פרשת נשא) דבצירוף לימוד תורה מיקרי תשובה עילאה עיין שם ותבין", ושם בשו"ת מהרש"ם ח"ג (סימן רס"ח) כתב: "בתשובות מהרש"ם ח"א (ס"ס נ"ח) כתבתי להוכיח דמועיל תשובה לעון הז"ל, והבאתי שכן הוא בזהר רות, ואחר כך מצאתי גם ברש"י יחזקאל (כ"ג ל"ז בהג"ה) דגם כן מפורש כן ע"ש" עכ"ל.

והיינו נמי מה שהאריך למאוד הגאון רבינו חיים מוואליזין ז"ל בספרו הקדוש נפש החיים (שער ד' פרק ל"א ול"ב) שסגולת עסק התורה לכפר כל עון ולהתם כל חטאת, וכלשונו הקדושה שם: "וזהו שאמרו בפרק התורה (אבות פ"ו) ונעשה כמעין המתגבר והולך, שכמו המעין הנובע אף שלפעמים נרפש ונשחת בהרבה רפש וטיט, עם כל זה הוא נובע ובוקע ומתגבר והולך מעט מעט, עד שברבות הימים יתגבר ויתגלה ויתפשט כמאז. כן העוסק בתורה, אף אם **נתלכלך תחלה בעוונות וחטאים עצומים ונטבע מאד ברפש וטיט מצולות הרע ח"ו**, עם כל זה על ידי עסק התורה לשמה, נכון לבו בטוח שודאי שהמאור שבה יחזירנו למוטב, והטוב מתגבר והולך על הרע שבו מעט מעט, עד שלבסוף בהכרח יתגבר הטוב ויתפשט בכולו לגמרי והוא מתקדש מטומאתו ופרחה טהרה בכולו וכו', שעל ידי עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון, להאציל ולהשפיע שפעת אור עליון

הנ"ל, ובחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ב) ואכמ"ל.

וראיתי לנכון לחתום דברינו כאן, בהבאת דברות קדשו המופלאים של איש אלקים קדוש, אור ישראל, פועל ישועות בקרב הארץ, איש מופת, אדמו"ר רבי ישראל מווילעדניק זצ"ל בספרו שארית ישראל (שער השובבי"ם דקנ"ח ע"א): "על ידי שיש תיקון לפגם ברית המעורר, כן גם בפגם ברית הלשון בלשון הרע וכדומה שאין לו תשובה ביום הכיפורים, יש לו תשובה בימי השובבי"ם שהוא גמר יום הכיפורים, שמתעורר בהם אחדות ישראל ואורייתא וקב"ה.

והנה הרואה יראה בספר הקדוש שנקרא **חק לישראל** שהוא תיקון לפגם הברית, ככה **קבלתי מרבותי** שהתיקון האמיתי הוא על ידי **התחברות תורה שבכתב עם תורה שבעל פה**, על ידי חק לישראל ורמז לזה וחוק בשארו שם, על כן בעקבות משיחא אלו יצא לאור ספר "יוסף לחק" מהצדיק הגדול רבי **חיד"א תלמידו של רבי חיים אבן עטר** בעל אור החיים, שיש בו שני אורות תרין משיחין משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, בסוד צדיק הכולל המתקן פגם של כל ישראל" עכ"ל זיע"א.

וי"ש להוסיף מהנודע כי חק הוא בחינת יסוד, ככתוב ספר שערי צדק (שער השני די"ג ע"ב): "ודע שבכל מקום שאתה מוצא בתורה חק הוא מידת יסוד", ובספר מגיד מישרים (פרשת משפטים): "וכן איקרי יסוד חק כמה דאת אמר כי חק לישראל הוא. כלומר יסוד משפט בישראל הוא", ולכן לימוד חק לישראל מהני לתיקון חטא זה ודוק.

דע כי בספר שדי חמד (פאת השדי מערכת א') כלל ב' סד"ה (ובמה) נדפסה תשובת הגאון רבי יוסף פרעגר ז"ל מבריסק בעל מנחת יוסף

הפקודים שהם המצוות, זה [עסק התורה] יהיה לו **לתיקון כל דבר** ע"ש, ועיין באריכות בחיבורי שובי השולמית ח"א (סימן ה'), ובחיבורי שובי השולמית ח"ו (סימן ט'), והארכתי בזה בהרבה מחיבוריי בס"ד. [ועיין בחיבורי הנכחי בפתחה (סימן א') עיין שם].

והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בדוכתינ סגיאין בחיבורי קדשו הביא דברות חז"ל במדרש משלי (פ"ו) שגדולה תורה **שמכפרת אף על המזידים**, כיעויין לו בספרו עיני כל חי (ד"ע ע"א), ובספרו תנופה חיים (פרשת כי תבא אות ט' אות מ'), ובספרו עמודי חיים (עמוד תורה סעיף א' אות י' ואות צ"א ע"ש), ואות נ"א ואות נ"ב ואות קכ"ה ואות קל"ו), ובספרו הכתוב לחיים (ס"פ י"ט דכ"ו ע"א, ופנ"א דע"א ע"א) ועוד, הרבה הרבה ע"ש. ובס"ד כתבנו בזה באריכות במקומו ואכמ"ל.

ובהא דמהני תשובה לעון השחתת זרע רח"ל, עיין ספר זהר חדש (ד"ל ע"ד), ולגאון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספרו בני יששכר (חודש תשרי מאמר ד' אות ט'), ולגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהגהות חיים ומזון שם (אות קכ"ז דרפ"ג ע"ב), ובספרו עיני כל חי (דט"ו ע"ב) כתב שתשובתו קשה, אבל על כל פנים סוף סוף גם לזה מהני תשובה, ועיין בספרו תוכחת חיים (פרשת שמות), ובספרו מועד לכל חי (לחודש טבת) וע"ש, ועיין בספר טהרת המים (מערכת ז' אות י"ג, ומערכת ת' אות ו', ואות ס"ח), ובשיירי טהרה שם (מערכת י' אות י"ט, ומערכת ז' אות ה', ומערכת ת' אות ל"ד), והארכתי הרבה במקומו בס"ד, ובפרט שבמדרש דברים רבה (פ"ב סכ"ה) מבואר דמהני שליחה לעון גילוי עריות, וכן כתב בספר תוכחת חיים (פרשת כי תשא דף רי"ב) ובמסילת ישרים (פרק ד'), ועיין בטהרת המים

ואותו הוא קורא תמיד "מורי ורבי", מכל מקום הדבר מפורסם שהגאון חיד"א ז"ל למד שמש וקבל תורה גם מרבנים אחרים, כמו הגאון רבי יצחק הכהן רפאפורט בעל בתי כהונה ועיין בספרו חיים שאל ח"ב (סימן ל"ג), רבי אליעזר נחום ז"ל, ורבינו הרש"ש ז"ל ועוד, וביניהם גם רבי חיים ן' עטר ז"ל בעל אור החיים הקדוש, שהגאון חיד"א ז"ל גם בשיבתו למד וקבל תורה מפיו, והרי שמועות רבות הגאון חיד"א ז"ל מביא בספרו ששמע מבעל אור החיים הקדוש, ועיין בארוכה בספר "מרנן ורבנן" חלק הגדולים (מערכת ח' אות י"ד ד"צ ע"א) ואילך, ולזה נתכוין הגאון בעל מנחת יוסף ז"ל, ודבריו נכונים לענ"ד, ולמפורסמות אין צריך ראייה.

וכה כתב שם: "והחיד"א ז"ל בספר דבש לפי וכו', וגם מורו הגאון הקדוש בספר אור החיים כתב" וכו' ע"ש.

ועל זה השיב הגאון שדי חמד ז"ל: "מה שכתב שרבו של החיד"א ז"ל היה רבין חסידא קדישא לישראל אור החיים - במחכ"ת לא כן הדבר, כי רבו היה הגאון [רבי יונה נבון] בעל נחפה בכסף, וזה פשוט, ולמפורסמות אין צריך ראייה" ע"כ. [ועכשיו ראיתי כי נמשך אחריו בספר סגולות ישראל (מערכת ת' אות י"ח בהגהה) ע"ש].

אבל במחכ"ת, הנה זה נכון דרבו המובהק של הגאון חיד"א ז"ל היה בעל נחפה בכסף,

חידושי סוגיות

(פסחים ס"ב ב', פסחים ע' א')

א. בענין תענית תשובה בשבתות וימים טובים

[מתוך עדות ביעקב ח"ב סי' לג, ועע"ש]

מעשיו הרעים ודרכיו המקולקלים, ועתה בא לשוב לדרך הטובה והישרה ולהתקרב לפני חנון המרבה לסלוח, והוא אינו יודע את עתו אם יניחו לו לשוב תשובה שלמה וראויה לכובד עונותיו ופשעיו, ומקבל עליו להתענות ימים אחדים והיו בהם שבתות וימים טובים, אין בזה עוון אשמה, אלא אדרבא צדקה תחשב לו, וזכות שמזכה את נפשו העגומה כדי לטהרה לשוב אל בית אביה כנעוריה.

ויש להביא ראיה אף על פי שאינה צריכה, ממר בריה דרבינא דהוה כל שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ופוריא וכו', נראה שלא היה חושש על שום יום של ימות השנה כי אם על אלו מן הטעם שאומר שם בתלמוד, אבל כל שאר הימים לא היה חושש לכבודם ולשמחתם שכוונתו היתה לשמים, והיא סברא נכונה למי שהוא בעל שכל ושוקל הענינים כאשר הם, ואין כאן מקום להאריך". עד כאן דברי הרב סדר היום ז"ל.

ועם שאיני כדאי כלל, בעניתי לא ירדתי לסוף דעתו הרמה ז"ל במה שכתב שמותר להתענות לתשובה אפילו בשבתות וימים טובים, ולכאורה הוא תימה שהרי לדעת הרבה פוסקים מן התורה אסור לו להתענות וחייב לאכול ולסעוד בימים אלו כנודע, וכמו שכתב בשו"ת הרשב"א ח"ד (סימן רס"ב) הובא בכף החיים (סימן רפ"ח אות ד'), ועיין בכף החיים שם (סימן רמ"ב אות ו'), ועיין לקמיה.

פסחים (ס"ה ב'): "אמר רבי אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא יום שניתנה בו תורה הוא. אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם, מאי טעמא וקראת לשבת ענג. אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם, מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב ביה. מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא, ופוריא ומעלי יומא דכיפורי, עצרת יום שניתנה בו תורה, פוריא ימי משתה ושמחה כתיב, מעלי יומא דכיפורי, דתני חייא בר רב מדפתי ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה (הם) מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי". ועיין פירוש רש"י ז"ל.

והאידנא שנת תשל"ח נדפס מחדש ספר סדר היום, מרבינו משה ב"ר יהודה מכיר ז"ל ש"היה איש גאון ונורא מן הראשונים ז"ל, וכבר קבלו את דבריו באימה מפרשי השלחן ערוך" כדברי הגאון מבלוז'וב ז"ל בשו"ת צבי לצדיק או"ח (סימן י"ד ד"ד ע"א) ע"ש. [ומה שכתב מן "הראשונים" לאו דוקא הוא, שבעל סדר היום היה בן דורו של מרן הבית יוסף ז"ל].

וראיתי לו שם בסדר היום (סדר חודש אלול דף ר') שכתב: "גם מי שרואה את עצמו מובדל ומרוחק מאת אלהיו יתברך, מצד

וקשה לי עליהם מה שאמרו (מגילה ט"ו א') במרדכי שעבר יום טוב של פסח בתענית, כלומר שעשה שלא כהוגן כשהתענה בו, והרי אותו תענית לקרוע גזר דין של צרה היה. ועוד שלדבריהם מתענה לחלומו למה הוצרך תענית למחרתו על שעבר, והרי ברשות התענה, ולשיטתם מיהא אומר אני שתענית של קריעת גזר דין לצרה המתגששת, הרי הוא כתענית של מרירות לב וצער ואבל ואסור בכל יום טוב, אלא שבתענית חלום התירוהו ליפכוחי פחדא, ואף זו הזקיקה לתענית של מחרתו מפני שעבר, ומכל מקום עיקר הדברים לדעתי כמו שכתבנו תחילה, ומכאן אני רואה לאסור כל תענית שבימים טובים אפילו בראש השנה שנהגו קצת זקנים להתענות כדי לעורר לבם לתשובה, ואני קורא בה מצוה הבאה בעבירה, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שתהא כונתו לשמים", עד כאן דברי הרב המאירי ז"ל, ועוד עיין לרב המאירי ז"ל בספר בית הבחירה ביצה (רפ"ב), וגם בספר חידושו לביצה שם.

הרי שכבר נזכרה והובאה שיטה כזו בדברי רבותינו הראשונים נ"ע שמשום תענית תשובה מותר להתענות אף בשבתות וימים טובים, ודחאה הרב המאירי ז"ל וכנ"ל, וכבר הזכרנו שרבותינו בעלי התוספות הסבירו ההיא דמר בריה דרבינא בתענית חלום וכנ"ל, ולפיכך דברי הרב סדר היום ז"ל צל"ע.

ולענין דינא כבר פסקו גדולי האחרונים שאפילו משום תשובה אסור להתענות בשבתות וימים טובים, וכמו שכתב בשו"ת מהרי"ט ח"ב (סימן י"ח), וכן הכריעו המשנה ברורה (סימן רפ"ח אות ה'), וסימן תקכ"ט אות י"ט), ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן רפ"ח אות ה'), וסימן תקכ"ט אות ח') ע"ש.

וגם הראיה שהביא ממר בריה דרבינא, תמה אני על עצמי שהרי אינה מוכרחת כלל, כי כבר רבותינו הראשונים כמלאכים ז"ל הסבירו שמר בריה דרבינא היה מתענה תעניות **חלום**, וזו לשון רבותינו בעלי התוספות ז"ל ברכות (מ"ט ב'): "אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, ואם תאמר והא הוי ראש חודש מיומי דלא להתענות בהון במגילת תענית וי"ל דהכי פירושו אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פת שחייבנו בברכת המזון אבל ביום טוב צריך לאכול פת והא דאמרין מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא משמע שהיה מתענה ביום טוב מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר אבל בשאר תעניות אסור", ועיין שם בספר עינים למשפט ודוק.

ומצאתי לרבינו המאירי ז"ל שם בפסחים (ס"ח ב') שהאריך למאד בענין זה דתעניות בשבתות וימים טובים, ואביא מדבריו ז"ל: "ולקצת מפרשים ראיתי שפירשו ענין מר בריה דרבינא בלא קבלה, ומעמידים את שיטתו כרבי אליעזר ומתוך כך פוסקים כרבי אליעזר וכו', והם מחלקים את התעניות למינים חלוקים, הראשון תענית מתוך צער ואבל ומרירות לב, והוא אסור ככולם, וכמו שסמכו במגילת תענית דלא למספד בהון עם דלא להתענאה. והשני תענית הבא במקרה מטרדת עסקים או אכילת מיני תרגימא והוא אסור בשבתות ובימים טובים ומותר בראשי חודשים וחבריו וכו'. והשלישי לבקשת רחמים לקרוע גזר דין או חלום או תשובה ורוב תפילה והוא מותר בכל יום שבעולם אפילו בשבת, אלא שמוציאין ממנו יום פורים משום פרסומי ניסא, ויש בו רביעי שדומה במקצת לזה והוא שיושב ושונה והוא מותר בו בכל הימים, חוץ משבת ועצרת ופורים וערב יום הכפורים זהו שורש דבריהם.

ב. בענין הפסח נאכל על השובע

[זכרון משה ח"ג סי' א']

ועם שאיני כדאי כלל, בעניוטי לא זכיתי להבין דברות קדשם ז"ל של גאוני בתראי הנ"ל, דמבואר דהם ז"ל נקטו דדין זה "דאפיקומן נאכל על השובע" לעיכובא הוא, ולכן באכילת כזית גרידא שאכל בתחילת הסעודה לא סגי, שהרי האכילה ההיא לא היתה על השובע, ומינה דכן הוא גם בקרבן פסח שיאכל על השובע לעיכובא הוא, שהרי האפיקומן הוא זכר לקרבן פסח הנאכל על השובע, וככתוב בשלחן ערוך (שם סעיף א') וכנ"ל.

ולבאורה תימה שהרי אכילת קרבן הפסח על השובע, אינה אלא הידור בעלמא, אבל אינה לעיכובא, וכמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות קרבן פסח (פ"ח ה"ג): "מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע, לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחילה, ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשובע ממנו, ואם לא אכל אלא כזית יצא ידי חובתו", ורשמתי לזכרון ועוד נעיין בה בעזה"י.

ועכשיו ראיתי בספר ערוך השלחן שם (אות ח') שכתב: "ואין לשאול והא אכל כזית מהמצה השמורה משעת קצירה בשעת ברכת על אכילת מצה, דיש לומר דעל זה לא סמכינן, דאפיקומן הוי מילתא באפי נפשה, ורק אם אכל כל הסעודה מהשמורה יכול לסמוך על שאר המצה שאכל בתוך הסעודה, אבל לא על המצה הראשונה" עכ"ל.

ובעניוטי לא הבינוטי דבריו ז"ל מאי שנא, וגם אם נדחוק שכוונתו כדברי הפרי חדש והפרי מגדים דלעיל, כבר כתבתי דבעניוטי גם הא צל"ע וכמשנ"ת.

שמות (י"ב ח'): "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש, ומצות על מרורים יאכלוהו".

ובמבילתא שם: "על מצות ומרורים יאכלוהו, מכאן אמרו הפסח נאכל אכילת שובע, ואין מצה ומרור נאכלים אכילת שובע". [תיבות התורה הכתובה "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש", עולים בגימטריא בדקדוק "כי כה יאכלו לקרבן הפסח אכילת שובע", וכדרשת רז"ל בתורה שבעל פה, ודוק].

ובתב מרן ז"ל בשלחן ערוך (סימן תע"ז סעיף ב'): "לאחר גמר הסעודה אוכלים ממצה שמורה וכו', זכר לקרבן הפסח הנאכל על השובע וכו', ואם שכח ולא אכל האפיקומן וכו', אם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן - לא יאכל אפיקומן, ויסמוך על המצה שאכל בתוך הסעודה, שכולן שמורות הן משעת לישנה".

ובספר משנה ברורה שם (אות י"ג) כתב: "בתוך הסעודה, הא אם לא היה לו שמורה כלל בתוך הסעודה, אף שבתחילת הסעודה אכל כזית מצה שמורה כדיון, חוזר ואוכל אפיקומן, דלא יצא מצות אפיקומן בזה, דהא בעינן שיהא נאכל על השובע [פרי חדש, ופרי מגדים מש"ז אות ב'] עכ"ל.

ועיין למו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם (אות כ"ב) שאחר שהביא דברי הפרי חדש והפרי מגדים הנ"ל, הוסיף: "ומשמע בתשובות בית דוד (סימן רנ"ט) דהגם שאכל כזית המוציא, וכן כזית של אכילת מצה, והכורך, כל שלא אכל בתוך הסעודה לא יצא, וצריך לחזור ולאכול כזית אפיקומן". והביא אחרונים חולקים עיין שם.